अथ सप्तमं काण्डम् ।

अश्वमेधगतमन्त्राणामभिधानम् ।

[अथ प्रथमः प्रपाठकः ॥१॥]

ज्योतिष्टोमः, ज्योतिष्टोमस्य, तदाद्यसंस्थारूपस्याग्निष्टोमस्य च विधानम् ॥ सोमऋषिः ।

प्रजननं ज्योतिरग्निर्देवतानां ज्योतिर्विराट् छन्दसां ज्योतिर्विराड् वाचोऽग्नौ सं तिष्ठते विराजमभि सं पद्यते तस्मात् तज्ज्योतिरुच्यते[1] द्वौ स्तोमौ प्रातःसवनं वहतो यथा प्राणश्चापानश्च द्वौ माध्यंदिनं सवनं यथा चक्षुश्च श्रोत्रं च द्वौ तृतीयसवनं यथा वाक् च प्रतिष्ठा च पुरुषसम्मितो वा एष यज्ञोऽस्थूरि[2]–(१)-र्यं कामं कामयते तमेतेनाभ्यश्नुते सर्वं ह्यस्थूरिणाऽभ्यश्नुते[3] ऽग्निष्टोमेन वै प्रजापतिः प्रजा असृजत ता अग्निष्टोमेनैव पर्यगृह्णात् तासां परिगृहीतानामश्वतरोऽत्यप्रवत तस्यानुहाय रेत आऽदत्त तद्गर्दभे न्यमार्ट् तस्माद्गर्दभो द्विरेता अथो आहुर्वडबायां न्यमार्डिति तस्माद्वडबा द्विरेता अथो आहुरोषधीषु (२) न्यमार्डिति तस्मादोषधयोऽनभ्यक्ता रेभन्त्यथो आहुः प्रजासु न्यमार्डिति तस्माद्यमौ जायेते तस्मादश्वतरो न प्र जायत आत्तरेता हि तस्माद्बर्हिष्यनवक्लृप्तः सर्ववेदसे वा सहस्रे वाऽवक्लृप्तोऽति ह्यप्रवत[4] य एवं विद्वानग्निष्टोमेन यजते प्राजाताः प्रजा जनयति परि प्रजाता गृह्णाति तस्मादाहुर्ज्येष्ठयज्ञ इति (३) प्रजापतिर्वाव ज्येष्ठः स ह्येतेनाग्रेऽयजत[5] प्रजापतिरकामयत प्र जायेयेति स मुखतस्त्रिवृतं निरमिमीत तमग्निर्देवताऽन्वसृज्यत गायत्री छन्दो रथंतरं साम ब्राह्मणो मनुष्याणामजः पशूनां तस्मात् ते मुख्या मुखतो ह्यसृज्यन्तो[6]–रसो बाहुभ्यां पञ्चदशं निरमिमीत तमिन्द्रो देवताऽन्वसृज्यत त्रिष्टुप् छन्दो बृहत् (४) साम राजन्यो मनुष्याणामविः पशूनां तस्मात् ते वीर्यावन्तो वीर्याद्ध्यसृज्यन्त[7] मध्यतः सप्तदशं निरमिमीत तं विश्वे देवा देवता अन्वसृज्यन्त जगती छन्दो वैरूपं साम वैश्यो मनुष्याणां गावः पशूनां तस्मात् त आद्या अन्नधानाद्ध्यसृज्यन्त तस्माद्भूयांसोऽन्येभ्यो भूयिष्ठा हि देवता अन्वसृज्यन्त[8] पत्त एकविंशं निरमिमीत तमनुष्टुप् छन्दो (५) ऽन्वसृज्यत वैराजं साम शूद्रो मनुष्याणामश्वः पशूनां तस्मात् तौ भूतसङ्क्रामिणावश्वश्च शूद्रश्च तस्माच्छूद्रो यज्ञेऽनवक्लृप्तो न हि देवता अन्वसृज्यत तस्मात् पादावुप जीवतः पत्तो ह्यसृज्येतां[9] प्राणा वै त्रिवृदर्धमासाः पञ्चदशः प्रजापतिः सप्तदशस्त्रय इमे लोका असावादित्य एकविंश एतस्मिन् वा एते श्रिता एतस्मिन् प्रतिष्ठिता (६) य एवं वेदैतस्मिन्नेव श्रयत एतस्मिन् प्रति तिष्ठति[10] ॥ (अस्थूरि,- रोषधीषु, ज्येष्ठयज्ञ इति,- बृह,- दनुष्टुप् छन्दः, प्रतिष्ठिता नव च) ॥ १ ॥

स्तोमप्रशंसा ॥ सोमऋषिः ।

प्रातःसवने वै गायत्रेण छन्दसा त्रिवृते स्तोमाय ज्योतिर्दधदेति त्रिवृता ब्रह्मवर्चसेन पञ्चदशाय ज्योतिर्दधदेति पञ्चदशेनौजसा वीर्येण सप्तदशाय ज्योतिर्दधदेति सप्तदशेन प्राजापत्येन प्रजननेनैकविंशाय ज्योतिर्दधदेति स्तोम एव तत् स्तोमाय ज्योतिर्दधदेत्यथो स्तोम एव स्तोममभि प्र णयति[1] यावन्तो

ये स्तोमास्तावन्तः कामास्तावन्तो लोका–(१)–स्तावन्ति ज्योतीꣳषि[2]—तावत एव स्तोमानेतावतः कामानेतावतो लोकानेतावन्ति ज्योतीꣳष्यव रुन्धे[3] ॥ (तावन्तो लोका,- स्त्रयोदश च) ॥ २ ॥

अतिरात्रविधिः ॥ सोमऋषिः ।

ब्रह्मवादिनो वदन्ति स त्वै यजेत योऽग्निष्टोमेन यजमानोऽथ सर्वस्तोमेन यजेतेति[1] यस्य त्रिवृतमन्तर्यन्ति प्राणाꣳस्तस्यान्तर्यन्ति प्राणेषु मेऽप्यसदिति खलु वै यज्ञेन यजमानो यजते[2] यस्य पञ्चदशमन्तर्यन्ति वीर्यं तस्यान्तर्यन्ति वीर्ये मेऽप्यसदिति खलु वै यज्ञेन यजमानो यजते[3] यस्य सप्तदशमन्तर्यन्ति (१) प्रजां तस्यान्तर्यन्ति प्रजायां मेऽप्यसदिति खलु वै यज्ञेन यजमानो यजते यस्यैकविꣳशमन्तर्यन्ति प्रतिष्ठां तस्यान्तर्यन्ति प्रतिष्ठायां मेऽप्यसदिति खलु वै यज्ञेन यजमानो यजते[4] यस्य त्रिणवमन्तर्यन्त्यृतूꣳश्च तस्य नक्षत्रियां च विराजमन्तर्यन्त्यृतुषु मेऽप्यसन्नक्षत्रियायां च विराजीति (२) खलु वै यज्ञेन यजमानो यजते[5] यस्य त्रयस्त्रिꣳशमन्तर्यन्ति देवतास्तस्यान्तर्यन्ति देवतासु मेऽप्यसदिति खलु वै यज्ञेन यजमानो यजते[6] यो वै स्तोमानामवमं परमतां गच्छन्तं वेद परमतामेव गच्छति त्रिवृद्वै स्तोमानामवमस्त्रिवृत् परमो य एवं वेद परमतामेव गच्छति[7] ॥ (सप्तदशमन्तर्यन्ति, विराजीति, चतुश्चत्वारिꣳशच्च) ॥ ३ ॥

अङ्गिरसां द्विरात्रविधिः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

अङ्गिरसो वै सत्रमासत ते सुवर्गं लोकमायन् तेषाꣳ हविष्माꣳश्च हविष्कृच्चाहीयेतां तावकामयेताꣳ सुवर्गं लोकमियावेति तावेतं द्विरात्रमपश्यतां तमाऽहरतां तेनायजेतां ततो वै तौ सुवर्गं लोकमैतां य एवं विद्वान् द्विरात्रेण यजते सुवर्गमेव लोकमेति[1] तावैतां पूर्वेणाह्नाऽगच्छतामुत्तरेणा–(१)–भिप्लवः पूर्वमहर्भवति गतिरुत्तरं[2] ज्योतिष्टोमोऽग्निष्टोमः पूर्वमहर्भवति तेजस्तेनाव रुन्धे सर्वस्तोमोऽतिरात्र उत्तरꣳ सर्वस्याऽऽप्त्यै सर्वस्यावरुद्धयै[3] गायत्रं पूर्वेऽहन्त्साम भवति तेजो वै गायत्री गायत्री ब्रह्मवर्चसं तेज एव ब्रह्मवर्चसमात्मन् धत्ते त्रैष्टुभमुत्तर ओजो वै वीर्यं त्रिष्टुगोज एव वीर्यमात्मन् धत्ते[4] रथंतरं पूर्वे (२) ऽहन्त्साम भवतीयं वै रथंतरमस्यामेव प्रति तिष्ठति बृहदुत्तरेऽसौ वै बृहदमुष्यामेव प्रति तिष्ठति[5] तदाहुः क्व जगती चानुष्टुप् चेति वैखानसं पूर्वेऽहन्त्साम भवति तेन जगत्यै नैति षोडश्युत्तरे तेनानुष्टुभो[6] ऽथाऽऽहुर्यत् समानेऽर्धमासे स्यातामन्यतरस्याह्नो वीर्यमनु (३) पद्येतेत्यमावास्यायां पूर्वमहर्भवत्युत्तरस्मिन्नुत्तरं नानैवार्धमासयोर्भवतो नानावीर्ये भवतो[7] हविष्मन्निधनं पूर्वमहर्भवति हविष्कृन्निधनमुत्तरं प्रतिष्ठित्यै[8] ॥ (उत्तरेण, रथंतर पूर्वे, ऽन्वै–कविꣳशतिश्च) ॥ ४ ॥

गर्गत्रिरात्रः । विश्वेदेवा ऋषयः ।

आपो वा इदमग्रे सलिलमासीत् तस्मिन् प्रजापतिर्वायुर्भूत्वाऽचरत् स इमामपश्यत् तां वराहो भूत्वाऽहरत् तां विश्वकर्मा भूत्वा व्यमार्ट् साऽप्रथत सा पृथिव्यभवत् तत् पृथिव्यै पृथिवित्वं[1] तस्यामश्राम्यत् प्रजापतिः स देवानसृजत वसून् रुद्रानादित्यान् ते देवाः प्रजापतिमब्रुवन् प्र जायामहा इति सोऽब्रवीत् (१) यथाऽहं युष्माꣳस्तपसाऽसृक्ष्येवं तपसि प्रजननमिच्छध्वमिति तेभ्योऽग्निमायतनं प्रायच्छदेतेनाऽऽयतनेन श्राम्यतेति तेऽग्निनाऽऽयतनेनाश्राम्यन् ते संवत्सर एकां गामसृजन्त तां वसुभ्यो रुद्रेभ्य आदित्येभ्यः

प्रायच्छन्नेता॑ᳪ᳚ रक्षध्वमिति तां वसवो रुद्रा आदित्या अरक्षन्त सा वसुभ्यो रुद्रेभ्य आदित्येभ्यः प्राजायत त्रीणि च (२) शतानि त्रयस्त्रिᳪ᳚शतं चाथ सैव सहस्रतम्यभवत् ते देवाः प्रजापतिमब्रुवन्त्सहस्रेण नो याजयेति सोऽग्निष्टोमेन वसूनयाजयत् त इमं लोकमजयन् तच्चाददुः स उक्थ्येन रुद्रानयाजयन् तेऽन्तरिक्षमजयन् तच्चाददुः सोऽतिरात्रेणाऽऽदित्यानयाजयन् तेऽमुं लोकमजयन् तच्चाददु–स्तदन्तरिक्षं (३) व्यवैर्यत तस्माद्रुद्रा घातुका अनायतना हि तस्मादाहुः शिथिलं वै मध्यममहस्त्रिरात्रस्य वि हि तदवैर्यतेति त्रैष्टुभं मध्यमस्याह्न आज्यं भवति संयानानि सूक्तानि शᳪ᳚सति षोडशिनᳪ᳚ शᳪ᳚सत्यह्नो धृत्या अशिथिलंभावाय तस्मात् त्रिरात्रस्याग्निष्टोम एव प्रथममहः स्यादथोक्थ्योऽथातिरात्र एषां लोकानां विधृत्यै त्रीणित्रीणि शतान्यनूचीनाहमव्यवच्छिन्नानि ददात्ये–(४)–षां लोकानामनु संतत्यै[8] दशतं न विच्छिन्द्याद्विराजं नेद्विच्छिनदानीत्य—थ या सहस्रतम्यासीत् तस्यामिन्द्रश्च विष्णुश्च व्यायच्छेताᳪ᳚ स इन्द्रोऽमन्यतानया वा इदं विष्णुः सहस्रं वर्क्ष्यत इति तस्यामकल्पेतां द्विभाग इन्द्रस्तृतीये विष्णुस्तद्वा एषाऽभ्यनूच्यत उभा जिग्यथुरिति[9] तां वा एतामच्छावाक (५) एव शᳪ᳚सत्य—थ या सहस्रतमी सा होत्रे देयेति होतारं वा अभ्यतिरिच्यते यदतिरिच्यते होता ऽनाप्तस्याऽऽपयिता[10]—ऽथाऽऽहुरुन्नेत्रे देयेत्यतिरिक्ता वा एषा सहस्रस्यातिरिक्त उन्नेतर्त्विजा[11]—मथाऽऽहुः सर्वेभ्यः सदस्येभ्यो देयेत्य[12]—थाऽऽहुरुदाकृत्या सा वशं चरेदित्य[13]—थाऽऽहुर्ब्रह्मणे चाग्नीधे च देयेति (६) द्विभागं ब्रह्मणे तृतीयमग्नीध ऐन्द्रो वै ब्रह्मा वैष्णवोऽग्नीद्यथैव तावकल्पेतामित्य[14]—थाऽऽहुर्या कल्याणी बहुरूपा सा देयेत्य[15]—थाऽऽहुर्या द्विरूपोभयतएनी सा देयेति सहस्रस्य परिगृहीत्यै[16] तद्वा एतत् सहस्रस्यायनᳪ᳚ सहस्रᳪ᳚ स्तोत्रीयाः सहस्रं दक्षिणाः सहस्रसंमितः सुवर्गो लोकः सुवर्गस्य लोकस्याभिजित्यै[17] ॥ (अब्रुवी,–च्च, तदन्तरिक्षं, ददात्य,– च्छावाक,– श्च देयेति, सप्तचत्वारिᳪ᳚शच्च) ॥ ५ ॥

सहस्रतमीप्रशंसा, तदङ्गभूतं होमादिकं च । त्रिष्टुप् । विश्वेदेवा ऋषयः ।

सोमो वै सहस्रमविन्दत् तमिन्द्रोऽन्वविन्दत् तौ यमो न्यागच्छत् तावब्रवीदस्तु मेऽत्रापीत्यस्तु ही३ इत्यब्रूताᳪ᳚ स यम एकस्यां वीर्यं पर्यपश्यदियं वा अस्य सहस्रस्य वीर्यं बिभर्तीति तावब्रवीदियं ममास्त्वेतद्युवयोरिति तावब्रूताᳪ᳚ सर्वं वा एतदेतस्यां वीर्यं (१) परि पश्यामोऽᳪ᳚शमा हरामहा इति तस्यामᳪ᳚शमाऽहरन्त[1] तामप्सु प्रावेशयन्त्सोमायोदेहीति सा रोहिणी पिङ्गलैकहायनी रूपं कृत्वा त्रयस्त्रिᳪ᳚शता च त्रिभिश्च शतैः सहोदैत् तस्माद्रोहिण्या पिङ्गलयैकहायन्या सोमं क्रीणीयाद्य एवं विद्वान् रोहिण्या पिङ्गलयैकहायन्या सोमं क्रीणाति त्रयस्त्रिᳪ᳚शता चैवास्य त्रिभिश्च (२) शतैः सोमः क्रीतो भवति सुक्रीतेन यजते[2] तामप्सु प्रावेशयन्निन्द्रायोदेहीति सा रोहिणी लक्ष्मणा पष्ठौही वार्त्रघ्नी रूपं कृत्वा त्रयस्त्रिᳪ᳚शता च त्रिभिश्च शतैः सहोदैत् तस्माद्रोहिणीं लक्ष्मणां पष्ठौहीं वार्त्रघ्नीं दद्याद्य एवं विद्वान् रोहिणीं लक्ष्मणां पष्ठौहीं वार्त्रघ्नीं ददाति त्रयस्त्रिᳪ᳚शच्चैवास्य त्रीणि च शतानि सा दत्ता (३) भवति[3] तामप्सु प्रावेशयन् यमायोदेहीति सा जरती मूर्खा तज्जघन्या रूपं कृत्वा त्रयस्त्रिᳪ᳚शता च त्रिभिश्च शतैः सहोदैत् तस्माज्जरतीं मूर्खां तज्जघन्यामनुस्तरणीं कुर्वीत य एवं विद्वाञ्जरतीं मूर्खां तज्जघन्यामनुस्तरणीं कुरुते त्रयस्त्रिᳪ᳚शच्चैवास्य त्रीणि च शतानि साऽमुष्मिँल्लोके भवति[4] वागेव सहस्रतमी तस्मा–(४)–

द्वरो देयः सा हि वरः सहस्रमस्य सा दत्ता भवति तस्माद्वरो न प्रतिगृह्यः सा हि वरः सहस्रमस्य प्रतिगृहीतं भवतीयं वर इति ब्रूयादथान्यां ब्रूयादियं ममेति तथाऽस्य तत् सहस्रमप्रतिगृहीतं भवत्यु[5]—भयतएनी स्यात्[6] तदाहुरन्यतएनी स्यात् सहस्रं परस्तादेतमिति[7] यैव वरः (५) कल्याणी रूपसमृद्धा सा स्यात् सा हि वरः समृद्ध्यै[8] तामुत्तरेणाऽऽग्नीध्रं पर्याणीयाऽऽहवनीयस्यान्ते द्रोणकलशमव घ्रापये[9]—दा जिघ्र कलशं मह्युरुधारा पयस्वत्या त्वा विशन्त्विन्दवः समुद्रमिव सिन्धवः सा मा सहस्र आ भज प्रजया पशुभिः सह पुनर्माऽऽविशताद्रयिरिति[10] प्रजयैवैनं पशुभी रय्या स-(६)-मर्धयति[11] प्रजावान् पशुमान् रयिमान् भवति य एवं वेद[12] तया सहाऽऽग्नीध्रं परेत्य पुरस्तात् प्रतीच्यां तिष्ठन्त्यां जुहुया[13]

—दुभा जिग्यथुर्न परा जयेथे न परा जिग्ये कतरश्चनैनोः ।
इन्द्रश्च विष्णो यदपस्पृधेथां त्रेधा सहस्रं वि तदैरयेथामिति[14] ॥

त्रेधाविभक्तं वै त्रिरात्रे सहस्रꣳ साहस्रीमेवैनां करोति सहस्रस्यैवैनां मात्रां (७) करोति[15] रूपाणि जुहोति रूपैरेवैनाꣳ समर्धयति[16] तस्या उपोत्थाय कर्णमा जपे[17]—दिडे रन्तेऽदिते सरस्वति प्रिये प्रेयसि महि विश्रुत्येतानि ते अघ्निये नामानि सुकृतं मा देवेषु ब्रूतादिति[18] देवेभ्य एवैनमा वेदयत्यन्वेनं देवा बुध्यन्ते[19] ॥ (पुनदेतस्यां वीर्यं, त्रिभिश्च, दत्ता, सहस्रतमी तस्यां,- देव वरः, सं, मात्रा,- मेकान्नचत्वारिꣳशच्च) ॥ ६ ॥

सहस्रतमीदानम् ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

सहस्रतम्या वै यजमानः सुवर्गं लोकमेति सैनꣳ सुवर्गं लोकं गमयति सा मा सुवर्गं लोकं गमयेत्याह सुवर्गमेवैनं लोकं गमयति[1] सा मा ज्योतिष्मन्तं लोकं गमयेत्याह ज्योतिष्मन्तमेवैनं लोकं गमयति[2] सा मा सर्वान् पुण्याँल्लोकान् गमयेत्याह सर्वानेवैनं पुण्याँल्लोकान् गमयति[3] सा (१) मा प्रतिष्ठां गमय प्रजया पशुभिः सह पुनर्माऽऽ विशताद्रयिरिति प्रजयैवैनं पशुभी रय्यां प्रति ष्ठापयति[4] प्रजावान् पशुमान् रयिमान् भवति य एवं वेद[5] तामग्नीधे वा ब्रह्मणे वा होत्रे वोद्गात्रे वाऽध्वर्यवे वा दद्यात् सहस्रमस्य सा दत्ता भवति[6] सहस्रमस्य प्रतिगृहीतं भवति यस्तामविद्वान् (२) प्रतिगृह्णाति तां प्रति गृह्णीयादेकाऽसि न सहस्रमेकां त्वा भूतां प्रति गृह्णामि न सहस्रमेका मा भूताऽऽ विश मा सहस्र-मित्ये[8]—कामेवैनां भूतां प्रति गृह्णाति न सहस्रं य एवं वेद[9] स्योनाऽसि सुषदा सुशेवा स्योना माऽऽ विश सुषदा माऽऽ विश सुशेवा माऽऽ विशे-(३)-त्याह स्योनैवैनꣳ सुषदा सुशेवा भूताऽऽविशति नैनꣳ हिनस्ति ब्रह्मवादिनो वदन्ति सहस्रꣳ सहस्रतम्यन्वेती३ सहस्रतमीꣳ सहस्रा३मिति यत् प्राचीमुत्सृजेत् सहस्रꣳ सहस्रतम्यन्वियात् तत् सहस्रमप्रज्ञात्रꣳ सुवर्गं लोकं न प्र जानीयात् प्रतीचीमुत् सृजति ताꣳ सहस्रमनु पर्यावर्तते सा प्रजानती सुवर्गं लोकमेति[10] यजमान-(४)-मभ्युत् सृजति क्षिप्रे सहस्रं प्र जायत उत्तमा नीयते प्रथमा देवान् गच्छति[11] ॥ (लोकान् गमयति सा, ऽविद्वान्, सुशेवा, माऽऽ विश, यजमानं, द्वादश च) ॥ ७ ॥

आत्रेयश्चतूरात्रः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

अत्रिरददादौर्वाय प्रजां पुत्रकामाय स रिरिचानोऽमन्यत निर्वीर्यः शिथिलो यातयामा स एतं चतूरात्रमपश्यत् तमाऽहरत् तेनायजत ततो वै तस्य चत्वारो वीरा आऽजायन्त सुहोता सूद्गाता स्वध्वर्युः

सुसंभेयो य एवं विद्वाꣳश्चतूरात्रेण यजत आऽस्य चत्वारो वीरा जायन्ते सुहोता सूद्गाता स्वध्वर्युः सुसंभेयो[1] ये चतुर्विꣳशाः पवमाना ब्रह्मवर्चसं त-(१)-द्य उद्यन्तः स्तोमाः श्रीः सा[3] ऽत्रिꣳ श्रद्धादेवं यजमान चत्वारि वीर्याणि नोपानमन् तेज इन्द्रियं ब्रह्मवर्चसमन्नाद्यꣳ स एताꣳश्चतुरश्चतुष्टोमान्त्सोमानपश्यत् तानाहरत् तैरयजत तेज एव प्रथमेनावारुन्धेन्द्रियं द्वितीयेन ब्रह्मवर्चसं तृतीयेनान्नाद्यं चतुर्थेन[४] य एवं विद्वाꣳश्चतुरश्चतुष्टोमान्त्सोमानाहरति तैर्यजते तेज एव (२) प्रथमेनाव रुन्ध इन्द्रियं द्वितीयेन ब्रह्मवर्चसं तृतीयेनान्नाद्यं चतुर्थेन यामेवात्रिर्ऋद्धिमार्ध्नोत् तामेव यजमान ऋध्नोति[5] ॥ (तत्, तेज एवा-ष्टादश च) ॥ ८ ॥

जामदग्न्यश्चतूरात्रः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

जमदग्निः पुष्टिकामश्चतूरात्रेणायजत स एतान् पोषाꣳ अपुष्यत् तस्मात् पलितौ जामदग्नियौ न सं जानाते[1] एतानेव पोषान् पुष्यति य एवं विद्वाꣳश्चतूरात्रेण यजते[2] पुरोडाशिन्य उपसदो भवन्ति पशवो वै पुरोडाशः पशूनेवाव रुन्धेऽन्नं वै पुरोडाशोऽन्नमेवाव रुन्धे[3] ऽन्नादः पशुमान् भवति य एवं विद्वाꣳश्चतूरात्रेण यजते[4] ॥ (जमदग्निरष्टाचत्वारिꣳशत्) ॥ ९ ॥

पञ्चरात्रः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

संवत्सरो वा इदमेक आसीत् सोऽकामयतर्तून्त्सृजेयेति स एतं पञ्चरात्रमपश्यत् तमाऽहरत् तेनायजत ततो वै स ऋतूनसृजत य एवं विद्वान् पञ्चरात्रेण यजते प्रैव जायते[1] त ऋतवः सृष्टा न व्यावर्तन्त त एतं पञ्चरात्रमपश्यन् तमाऽहरन् तेनायजन्त ततो वै ते व्यावर्तन्त (१) य एवं विद्वान् पञ्चरात्रेण यजते वि पाप्मना भ्रातृव्येणाऽऽवर्तते[2] सार्वसेनिः शौचेयोऽकामयत पशुमान्त्स्यामिति स एतं पञ्चरात्रमाऽहरत् तेनायजत ततो वै स सहस्रं पशून् प्राऽऽप्नोद्य एवं विद्वान् पञ्चरात्रेण यजते प्र सहस्रं पशूनाप्नोति[3] बबरः प्रावाहणिरकामयत वाचः प्रवदिता स्यामिति स एतं पञ्चरात्रमा (२) ऽहरत् तेनायजत ततो वै स वाचः प्रवदिताऽभवद्य एवं विद्वान् पञ्चरात्रेण यजते प्रवदितैव वाचो भवत्यथो एनं वाचस्पतिरित्याहु[4]—रनाप्तश्चतूरात्रोऽतिरिक्तः षड्रात्रोऽथ वा एष संप्रति यज्ञो यत् पञ्चरात्रो य एवं विद्वान् पञ्चरात्रेण यजते संप्रत्येव यज्ञेन यजते[5] पञ्चरात्रो भवति पञ्च वा ऋतवः संवत्सर (३) ऋतुष्वेव संवत्सरे प्रति तिष्ठत्यथो पञ्चाक्षरा पङ्क्तिः पाङ्क्तो यज्ञो यज्ञमेवाव रुन्धे[6] त्रिवृदग्निष्टोमो भवति तेज एवाव रुन्धे पञ्चदशो भवतीन्द्रियमेवाव रुन्धे सप्तदशो भवत्यन्नाद्यस्यावरुद्ध्या अथो प्रैव तेन जायते पञ्चविꣳशोऽग्निष्टोमो भवति प्रजापतेराप्त्यै महाव्रतवानन्नाद्यस्यावरुद्ध्यै विश्वजित् सर्वपृष्ठोऽतिरात्रो भवति सर्वस्याभिजित्यै[7] (४) ॥ (ते व्यावर्तन्त, प्रवदिता स्यामिति स एतं पञ्चरात्रमा, संवत्सरो, ऽभिजित्यै) ॥ १० ॥

अश्वमेधाङ्गाश्वबन्धनमन्त्राः ॥ २ त्रिष्टुप् । विश्वेदेवा ऋषयः ।

देवस्य त्वा सवितुः प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यामा ददे[1]
इमामगृभ्णन् रशनामृतस्य पूर्व आयुषि विदथेषु कव्या ।
तया देवाः सुतमा बभूवुर्ऋतस्य सामन्त्सरमारपन्ती[2] ॥

अभिधा असि भुवनमसि यन्ताऽसि धर्ताऽसि सोऽग्निं वैश्वानरꣳ सप्रथसं गच्छ स्वाहाकृतः पृथिव्यां यन्ता राड् यन्ताऽसि यमनो धर्ताऽसि धरुणः (१) कृष्यै त्वा क्षेमाय त्वा रय्यै त्वा पोषाय त्वा पृथिव्यै त्वाऽन्तरिक्षाय त्वा दिवे त्वा सते त्वाऽसते त्वाऽद्भ्यस्त्वौषधीभ्यस्त्वा विश्वेभ्यस्त्वा भूतेभ्यः[3] ॥ (धरुणः, पञ्चविꣳशतिश्च) ॥ ११ ॥

अश्वस्य कर्णे जपादिपूर्वकं तदुत्सर्जनम् ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

विभूर्मात्रा प्रभूः पित्राऽश्वोऽसि हयोऽस्यत्योऽसि नरोऽस्यर्वाऽसि सप्तिरसि वाज्यसि वृषाऽसि नृमणा असि ययुर्नामास्यादित्यानां पत्वान्विहि[1] अग्नये स्वाहा[2] स्वाहेन्द्राग्निभ्याꣳ[3] स्वाहा प्रजापतये[4] स्वाहा विश्वेभ्यो देवेभ्यः[5] स्वाहा सर्वाभ्यो देवताभ्य[6] इह धृतिः स्वाहे[7]ह विधृतिः स्वाहे[8]ह रन्तिः स्वाहे[9] -(१)- ह रमतिः स्वाहा[10] भूरसि भुवे त्वा भव्याय त्वा भविष्यते त्वा विश्वेभ्यस्त्वा भूतेभ्यो[11] देवा आशापाला एतं देवेभ्योऽश्वं मेधाय प्रोक्षितं गोपायत[12] ॥
(रन्तिः स्वाहा, द्वाविꣳशतिश्च) ॥ १२ ॥

अश्वमेध उद्द्रावहोमाः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

आयनाय स्वाहा[1] प्रायणाय स्वाहो[2]द्द्रावाय स्वाहो[3]द्द्रुताय स्वाहा[4] शूकाराय स्वाहा[5] शूकृताय स्वाहा[6] पलायिताय स्वाहा[7] ऽऽपलायिताय स्वाहा[8] ऽऽवल्गते स्वाहा[9] परावल्गते स्वाहा[10] ऽऽयते स्वाहा[11] प्रयते स्वाहा[12] सर्वस्मै स्वाहा[13] ॥ (आयनायोत्तरमापलायिताय षड्विꣳशतिः) ॥ १३ ॥

(१४-२५) अश्वमेधे पूर्वहोमाः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

अग्नये स्वाहा[1] सोमाय स्वाहा[2] वायवे स्वाहा[3] ऽपां मोदाय स्वाहा[4] सवित्रे स्वाहा[5] सरस्वत्यै स्वाहे[6]न्द्राय स्वाहा[7] बृहस्पतये स्वाहा[8] मित्राय स्वाहा[9] वरुणाय स्वाहा[10] सर्वस्मै स्वाहा[11] ॥ (अग्नये वायवेऽपां मोदायेन्द्राय त्रयोविꣳशतिः) ॥ १४ ॥

पृथिव्यै स्वाहा[1] ऽन्तरिक्षाय स्वाहा[2] दिवे स्वाहा[3] सूर्याय स्वाहा[4] चन्द्रमसे स्वाहा[5] नक्षत्रेभ्यः स्वाहा[6] प्राच्यै दिशे स्वाहा[7] दक्षिणायै दिशे स्वाहा[8] प्रतीच्यै दिशे स्वाहो[9]दीच्यै दिशे स्वाहो[10]र्ध्वायै दिशे स्वाहा[11] दिग्भ्यः स्वाहा[12] ऽवान्तरदिशाभ्यः स्वाहा[13] समाभ्यः स्वाहा[14] शरद्भ्यः स्वाहा[15] ऽहोरात्रेभ्यः स्वाहा[16] ऽर्धमासेभ्यः स्वाहा[17] मासेभ्यः स्वाह[18]र्तुभ्यः स्वाहा[19] संवत्सराय स्वाहा[20] सर्वस्मै स्वाहा[21] ॥ (पृथिव्यै सूर्याय नक्षत्रेभ्यः प्राच्यै सप्तचत्वारिꣳशत्) ॥ १५ ॥

(१६-१७) पूर्वदीक्षाहोमाः । विश्वेदेवा ऋषयः ।

अग्नये स्वाहा[1] सोमाय स्वाहा[2] सवित्रे स्वाहा[3] सरस्वत्यै स्वाहा[4] पूष्णे स्वाहा[5] बृहस्पतये स्वाहा[6] ऽपां मोदाय स्वाहा[7] वायवे स्वाहा[8] मित्राय स्वाहा[9] वरुणाय स्वाहा[10] सर्वस्मै स्वाहा[11] ॥
(अग्नये सवित्रे पूष्णेऽपां मोदाय वायवे त्रयोविꣳशतिः) ॥ १६ ॥

पृथिव्यै स्वाहा[१] ऽन्तरिक्षाय स्वाहा[२] दिवे स्वाहा[३] ऽग्नये स्वाहा[४] सोमाय स्वाहा[५] सूर्याय स्वाहा[६] चन्द्रमसे स्वाहा[७] ऽह्ने स्वाहा[८] रात्रियै स्वाह[९]—र्जवे स्वाहा[१०] साधवे स्वाहा[११] सुक्षित्यै स्वाहा[१२] क्षुधे स्वाहा[१३] ऽऽशितिम्ने स्वाहा[१४] रोगाय स्वाहा[१५] हिमाय स्वाहा[१६] शीताय स्वाहा[१७] ऽऽतपाय स्वाहा[१८] ऽरण्याय स्वाहा[१९] सुवर्गाय स्वाहा[२०] लोकाय स्वाहा[२१] सर्वस्मै स्वाहा[२२] ॥ (पृथिव्या अग्नयेऽह्ने रात्रियै चतुश्चत्वारिꣳशत्) ॥१७॥

ऋतुदीक्षामन्त्राः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

भुवो देवानां कर्मणाऽपसर्तस्य पथ्याऽसि वसुभिर्देवेभिर्देवतया गायत्रेण त्वा छन्दसा युनज्मि वसन्तेन त्वर्तुना हविषा दीक्षयामि[१] रुद्रेभिर्देवेभिर्देवतया त्रैष्टुभेन त्वा छन्दसा युनज्मि ग्रीष्मेण त्वर्तुना हविषा दीक्षयाम्या[२]—दित्येभिर्देवेभिर्देवतया जागतेन त्वा छन्दसा युनज्मि वर्षाभिस्त्वर्तुना हविषा दीक्षयामि[३] विश्वेभिर्देवेभिर्देवतयाऽऽनुष्टुभेन त्वा छन्दसा युनज्मि (१) शरदा त्वर्तुना हविषा दीक्षयाम्य[४]—ङ्गिरोभिर्देवेभिर्देवतया पाङ्क्तेन त्वा छन्दसा युनज्मि हेमन्तशिशिराभ्यां त्वर्तुना हविषा दीक्षयाम्या[५]ऽहं दीक्षामरुहमृतस्य पत्नीं गायत्रेण छन्दसा ब्रह्मणा चर्तꣳ सत्येऽधाꣳ सत्यमृतेऽधाम्[६] ॥

महीमू षु-*-सुत्रामाण-*-मिह धृतिः स्वाहे[९]—ह विधृतिः स्वाहे[१०]—ह रन्तिः स्वाहे[११]—ह रमतिः स्वाहा[१२] ॥ (आनुष्टुभेन त्वा छन्दसा युनज्म्ये,- ष्टापञ्चाशच्च) ॥ १८ ॥

अश्वचरितहोमाः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

इङ्काराय स्वाहे[१]—ङ्कृताय स्वाहा[२] क्रन्दते स्वाहा[३] ऽवक्रन्दते स्वाहा[४] प्रोथते स्वाहा[५] प्रप्रोथते स्वाहा[६] गन्धाय स्वाहा[७] घ्राताय स्वाहा[८] प्राणाय स्वाहा[९] व्यानाय स्वाहा[१०] ऽपानाय स्वाहा[११] संदीयमानाय स्वाहा[१२] संदिताय स्वाहा[१३] विचृत्यमानाय स्वाहा[१४] विचृत्ताय स्वाहा[१५] पलायिष्यमाणाय स्वाहा[१६] पलायिताय स्वाहो[१७]—परꣳस्यते स्वाहो[१८]—परताय स्वाहा[१९] निवेक्ष्यते स्वाहा[२०] निविशमानाय स्वाहा[२१] निविष्टाय स्वाहा[२२] निषत्स्यते स्वाहा[२३] निषीदते स्वाहा[२४] निषण्णाय स्वाहा[२५] (१) ऽऽसिष्यते स्वाहा[२६] ऽऽसीनाय स्वाहा[२७] ऽऽसिताय स्वाहा[२८] निपत्स्यते स्वाहा[२९] निपद्यमानाय स्वाहा[३०] निपन्नाय स्वाहा[३१] शयिष्यते स्वाहा[३२] शयानाय स्वाहा[३३] शयिताय स्वाहा[३४] संमीलिष्यते स्वाहा[३५] संमीलते स्वाहा[३६] संमीलिताय स्वाहा[३७] स्वप्स्यते स्वाहा[३८] स्वपते स्वाहा[३९] सुप्ताय स्वाहा[४०] प्रभोत्स्यते स्वाहा[४१] प्रबुध्यमानाय स्वाहा[४२] प्रबुद्धाय स्वाहा[४३] जागरिष्यते स्वाहा[४४] जाग्रते स्वाहा[४५] जागरिताय स्वाहा[४६] शुश्रूषमाणाय स्वाहा[४७] शृण्वते स्वाहा[४८] श्रुताय स्वाहा[४९] वीक्षिष्यते स्वाहा[५०] (२) वीक्षमाणाय स्वाहा[५१] वीक्षिताय स्वाहा[५२] सꣳहास्यते स्वाहा[५३] संजिहानाय स्वाहो[५४]—ज्जिहानाय स्वाहा[५५] विवर्त्स्यते स्वा-

१८ । ७-८ (सं० ११ । ५ । १८-१९)

हा[५६] विवर्तमानाय स्वाहा[५७] विवृत्ताय स्वाहो[५८]त्थास्यते स्वाहो[५९]त्तिष्ठते स्वाहो[६०]त्थिताय स्वाहा[६१] विधविष्यते स्वाहा[६२] विधून्वानाय स्वाहा[६३] विधूताय स्वाहो[६४]त्क्रꣳस्यते स्वाहो[६५]त्क्रामते स्वाहो[६६]त्क्रान्ताय स्वाहा[६७] चङ्क्रमिष्यते स्वाहा[६८] चङ्क्रम्यमाणाय स्वाहा[६९] चङ्क्रमिताय स्वाहा[७०] कण्डूयिष्यते स्वाहा[७१] कण्डूयमानाय स्वाहा[७२] कण्डूयिताय स्वाहा[७३] निकषिष्यते स्वाहा[७४] निकषमाणाय स्वाहा[७५] (३) निकषिताय स्वाहा[७६] यदत्ति तस्मै स्वाहा[७७] यत् पिबति तस्मै स्वाहा[७८] यन्मेहति तस्मै स्वाहा[७९] यच्छकृत् करोति तस्मै स्वाहा[८०] रेतसे स्वाहा[८१] प्रजाभ्यः स्वाहा[८२] प्रजननाय स्वाहा[८३] सर्वस्मै स्वाहा[८४] ॥ (निषण्णाय स्वाहा, वीक्षिष्यते स्वाहा, निकषमाणाय स्वाहा, सप्तविꣳशतिश्च) ॥ १९ ॥

सावित्रोमः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

अग्नये स्वाहा[१] वायवे स्वाहा[२] सूर्याय स्वाहा[३]र्तमस्यृतस्यर्तमसि[४] सत्यमसि सत्यस्य सत्यमसि[५]र्तस्य पन्था असि देवानां छायाऽमृतस्य नाम तत् सत्यं यत् त्वं प्रजापतिरसि[६]धि यदस्मिन् वाजिनीव शुभः स्पर्धन्ते दिवः सूर्येण विशोऽपो वृणानः पवते कव्यन् पशुं न गोपा इर्यः परिज्मा ॥ (अग्नये वायवेऽष्टाचत्वारिꣳशत्) ॥ २० ॥

[प्रजननं ३०९। प्रातःसवने ६३ । ब्रह्मवादिनो १३४। ऽङ्गिरस १७१। आपः ३४७। सोमः ३८९ । सहस्रतम्या २१२। त्रि- ११८ । -जमदग्निः ४८। संवत्सरो २०० । देवस्य ७५। विभू- ७२ । रायनाया- २६ ।-ग्नये २३ । पृथिव्या ४७ । अग्नये २३ । पृथिव्यै ४४ । भुवे ९९। ईङ्काराया-१७७।-ग्नये ४८। विꣳशतिः ॥ २६२५ ॥]

[॥ इति सप्तमकाण्डे प्रथमः प्रपाठकः ॥ १ ॥]

षड्रात्राद्यानां निरूपणम् ।

[अथ द्वितीयः प्रपाठकः ॥ २ ॥]

षड्रात्रः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

साध्या वै देवाः सुवर्गकामा एतꣳ षड्रात्रमपश्यन् तमाऽहरन् तेनायजन्त ततो वै ते सुवर्गं लोकमायन् य एवं विद्वाꣳसः षड्रात्रमासते सुवर्गमेव लोकं यन्ति[१] देवसत्रं वै षड्रात्रः प्रत्यक्षꣳ ह्येतानि पृष्ठानि य एवं विद्वाꣳसः षड्रात्रमासते साक्षादेव देवता अभ्यारोहन्ति[२] षड्रात्रो भवति षड् वा ऋतवः षट् पृष्ठानि (१) पृष्ठैरेवर्तूनन्वारोहन्त्यृतुभिः संवत्सरं ते संवत्सर एव प्रति तिष्ठन्ति[३] बृहद्रथंतराभ्यां यन्तीयं वाव रथंतरमसौ बृहदाभ्यामेव यन्त्यथो अनयोरेव प्रति तिष्ठन्त्येते वै यज्ञस्याञ्जसायनी स्रुती ताभ्यामेव सुवर्गं लोकं यन्ति[४] त्रिवृदग्निष्टोमो भवति तेज एवाव रुन्धते पञ्चदशो भवतीन्द्रियमेवाव रुन्धते सप्तदशो (२) भवत्यन्नाद्यस्यावरुद्ध्या अथो प्रैव तेन जायन्त एकविꣳशो भवति प्रतिष्ठित्या अथो रुचमेवाऽऽत्मन् दधते त्रिणवो भवति विजित्यै त्रयस्त्रिꣳशो भवति प्रतिष्ठित्यै[५] सदोहविर्धानिन एतेन षड्रात्रेण यजेरन्नाश्वत्थी हविर्धानं चाऽऽग्नीध्रं च भवतस्तद्धि सुवर्ग्यं[६] चक्रीवती भवतः सुवर्गस्य

लोकस्य समष्ट्यौ उलूखलबुध्नो यूपो भवति प्रतिष्ठित्यै प्राञ्चो यान्ति प्राङिव हि सुवर्गो (२) लोकः सरस्वत्या यान्त्येष वै देवयानः पन्थास्तमेवान्वारोहन्त्याँ—क्रोशन्तो यान्त्यवर्तिमेवान्यस्मिन् प्रतिषज्य प्रतिष्ठां गच्छन्ति यदा दश शतं कुर्वन्त्यथैकमुत्थानꣳ शतायुः पुरुषः शतेन्द्रिय आयुष्येवेन्द्रिये प्रति तिष्ठन्ति यदा शतꣳ सहस्रं कुर्वन्त्यथैकमुत्थानꣳ सहस्रसंमितो वा असौ लोकोऽमुमेव लोकमभि जयन्ति यदै—(४)—षां प्रमीयेत यदा वा जीयेरन्नथैकमुत्थानं तद्धि तीर्थम् ॥ (पृष्ठानि, सप्तदश, सुवर्गो, जयन्ति य,- द्वैकादश च) ॥ १ ॥

सप्तरात्रः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

कुसुरुबिन्द औद्दालकिरकामयत पशुमान्त्स्यामिति स एतꣳ सप्तरात्रमा ऽहरत् तेनायजत तेन वै स यावन्तो ग्राम्याः पशवस्तानवारुन्ध य एवं विद्वान्त्सप्तरात्रेण यजते यावन्त एव ग्राम्याः पशवस्तानेवाव रुन्धे सप्तरात्रो भवति सप्त ग्राम्याः पशवः सप्ताऽऽरण्याः सप्त छन्दाꣳस्युभयस्यावरुद्ध्यै त्रिवृदग्निष्टोमो भवति तेज (१) एवाव रुन्धे पञ्चदशो भवतीन्द्रियमेवाव रुन्धे सप्तदशो भवत्यन्नाद्यस्यावरुद्ध्या अथो प्रैव तेन जायत एकविꣳशो भवति प्रतिष्ठित्या अथो रुचमेवाऽऽत्मन् धत्ते त्रिणवो भवति विजित्यै पञ्चविꣳशोऽग्निष्टोमो भवति प्रजापतेराप्त्यै महाव्रतवानन्नाद्यस्यावरुद्ध्यै विश्वजित् सर्वपृष्ठोऽतिरात्रो भवति सर्वस्याभिजित्यै यत् प्रत्यक्षं पूर्वेष्वहःसु पृष्ठान्युपेयुः प्रत्यक्षं (२) विश्वजिति यथा दुग्धामु-पसीदत्येवमुत्तममहः स्यान्नैकरात्रश्चन स्याद्बृहद्रथंतरे पूर्वेष्वहःसूप यन्तीयं वाव रथंतरमसौ बृहदाभ्यामेव न यन्त्यथो अनयोरेव प्रति तिष्ठन्ति यत् प्रत्यक्षं विश्वजिति पृष्ठान्युपयन्ति यथा प्रत्तां दुहे तादृगेव तत् ॥ (तेज, उपेयुः प्रत्यक्षं, द्विचत्वारिꣳशच्च) ॥ २ ॥

अष्टरात्रः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

बृहस्पतिरकामयत ब्रह्मवर्चसी स्यामिति स एतमष्टरात्रमपश्यत् तमाऽहरत् तेनायजत ततो वै स ब्रह्मवर्चस्यभवद्य एवं विद्वानष्टरात्रेण यजते ब्रह्मवर्चस्येव भवत्यष्टरात्रो भवत्यष्टाक्षरा गायत्री गायत्री ब्रह्मवर्चसं गायत्रियैव ब्रह्मवर्चसमव रुन्धेऽष्टरात्रो भवति चतस्रो वै दिशश्चतस्रोऽवान्तरदिशा दिग्भ्य एव ब्रह्मवर्चसमव रुन्धे (१) त्रिवृदग्निष्टोमो भवति तेज एवाव रुन्धे पञ्चदशो भवतीन्द्रियमेवाव रुन्धे सप्तदशो भवत्यन्नाद्यस्यावरुद्ध्या अथो प्रैव तेन जायत एकविꣳशो भवति प्रतिष्ठित्या अथो रुचमेवाऽऽत्मन् धत्ते त्रिणवो भवति विजित्यै त्रयस्त्रिꣳशो भवति प्रतिष्ठित्यै पञ्चविꣳशोऽग्निष्टोमो भवति प्रजापतेराप्त्यै महाव्रतवानन्नाद्यस्यावरुद्ध्यै विश्वजित् सर्वपृष्ठोऽतिरात्रो भवति सर्वस्याभिजित्यै (२) (दिग्भ्य एव ब्रह्मवर्चसमव रुन्धे, ऽभिजित्यै) ॥ ३ ॥

नवरात्रः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

प्रजापतिः प्रजा असृजत ताः सृष्टाः क्षुधं न्यायन्त्स एतं नवरात्रमपश्यत् तमाऽहरत् तेनायजत ततो वै प्रजाभ्योऽकल्पत यर्हि प्रजाः क्षुधं निगच्छेयुस्तर्हि नवरात्रेण यजेतेमे हि वा एतासां लोका अक्लृप्ता

अथैताः शुधं नि गच्छन्तीमानेवाऽऽभ्यो लोकान् कल्पयति तान् कल्पमानान् प्रजाभ्योऽनु कल्पते कल्पन्ते (१) ऽस्मा इमे लोका ऊर्जं प्रजासु दधाति[१] त्रिरात्रेणैवेमं लोकं कल्पयति त्रिरात्रेणान्तरिक्षं त्रिरात्रेणामुं लोकं यथा गुणे गुणमन्वस्यत्येवमेव तल्लोके लोकमन्वस्यति धृत्या अशिथिलंभावाय[२] ज्योतिर्गौरायुरिति ज्ञाताः स्तोमा भवन्तीयं वाव ज्योतिरन्तरिक्षं गौरसावायुरेष्वेव लोकेषु प्रति तिष्ठन्ति ज्ञात्रं प्रजानां (२) गच्छति[३] नवरात्रो भवत्यभिपूर्वमेवास्मिन् तेजो दधाति[४] यो ज्योगामयावी स्यात् स नवरात्रेण यजेत प्राणा हि वा एतस्या धृता अथैतस्य ज्योगामयति प्राणानेवास्मिन् दाधारोत यदीतासुर्भवति जीवत्येव ॥ (कल्पन्ते, प्रजानां, त्रयस्त्रिंशच्च) ॥ ४ ॥

दशरात्रः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

प्रजापतिरकामयत प्र जायेयेति स एतं दशहोतारमपश्यत् तमजुहोत् तेन दशरात्रमसृजत तेन दशरात्रेण प्राजायत दशरात्राय दीक्षिष्यमाणो दशहोतारं जुहुयाद्दशहोत्रैव दशरात्रꣳ सृजते तेन दशरात्रेण प्र जायते[१] वैराजो वा एष यज्ञो यद्दशरात्रो य एवं विद्वान् दशरात्रेण यजते विराजमेव गच्छति[२] प्राजापत्यो वा एष यज्ञो यद्दशरात्रो (१) य एवं विद्वान् दशरात्रेण यजते प्रैव जायते[३] इन्द्रो वै सदृङ् देवताभिरासीत् स न व्यावृतमगच्छत् स प्रजापतिमुपाधावत् तस्मा एतं दशरात्रं प्रायच्छत् तमाऽहरत् तेनायजत ततो वै सोऽन्याभिर्देवताभिर्व्यावृतमगच्छद्य एवं विद्वान् दशरात्रेण यजते व्यावृतमेव पाप्मना भ्रातृव्येण गच्छति[४] त्रिककुद्वा (२) एष यज्ञो यद्दशरात्रः ककुत् पञ्चदशः ककुदेकविꣳश. ककुत् त्रयस्त्रिꣳशो य एवं विद्वान् दशरात्रेण यजते त्रिककुदेव समानानां भवति यजमानः पञ्चदशो यजमान एकविꣳशो यजमानस्त्रयस्त्रिꣳशः पुर इतराः[५] अभिचर्यमाणो दशरात्रेण यजेत देवपुरा एव पर्यूहते तस्य न कुतश्चनोपाव्याधो भवति नैनमभिचरन्त्स्तृणुते[६] देवासुराः संयत्ता आसन् ते देवा एताः (३) देवपुरा अपश्यन् यद्दशरात्रस्ताः पर्यौहन्त तेषां न कुतश्चनोपाव्याधोऽभवत् ततो देवा अभवन् पराऽसुरा यो भ्रातृव्यवान्त्स्यात् स दशरात्रेण यजेत देवपुरा एव पर्यूहते तस्य न कुतश्चनोपाव्याधो भवति भवत्यात्मना पराऽस्य भ्रातृव्यो भवति स्तोमः स्तोमस्योपस्तिर्भवति भ्रातृव्यमेवोपस्तिं कुरुते[७] जामि वा (४) एतत् कुर्वन्ति यज्ज्यायाꣳसꣳ स्तोममुपेत्य कनीयाꣳसमुपयन्ति यदग्निष्टोमसामान्यवस्ताच्च परस्ताच्च भवन्त्यजामित्वाय[८] त्रिवृदग्निष्टोमोऽग्निष्टुदाग्नेयीषु भवति तेज एवाव रुन्धे[९] पञ्चदश उक्थ्य ऐन्द्रीष्विन्द्रियमेवाव रुन्धे[१०] त्रिवृदग्निष्टोमो वैश्वदेवीषु पुष्टिमेवाव रुन्धे[११] सप्तदशोऽग्निष्टोमः प्राजापत्यासु तीव्रसोमोऽन्नाद्यस्यावरुद्ध्या अथो प्रैव तेन जायते[१२] (५) एकविꣳश उक्थ्यः सौरीषु प्रतिष्ठित्या अथो रुचमेवाऽऽत्मन् धत्ते[१३] सप्तदशोऽग्निष्टोमः प्राजापत्यासूपहव्य उपहवमेव गच्छति[१४] त्रिणवावग्निष्टोमावभित ऐन्द्रीषु विजित्यै[१५] त्रयस्त्रिꣳश उक्थ्यो वैश्वदेवीषु प्रतिष्ठित्यै[१६] विश्वजित् सर्वपृष्ठोऽतिरात्रो भवति सर्वस्याभिजित्यै[१७] ॥ (एष यज्ञो यद्दशरात्र,- स्त्रिककुद्वा, एता, वै, जायत, एकत्रिꣳशच्च) ॥५॥

एकादशरात्रः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

ऋतवो वै प्रजाकामाः प्रजां नाविन्दन्त तेऽकामयन्त प्रजाꣳ सृजेमहि प्रजामव रुन्धीमहि प्रजां विन्दे-

महि प्रजावन्तः स्यामेति त एतमेकादशरात्रमपश्यन् तमाऽहरन् तेनायजन्त ततो वै ते प्रजामसृजन्त प्रजामवारुन्धत प्रजामविन्दन्त प्रजावन्तोऽभवन् त ऋतवोऽभवन् तदार्तवानामार्तवत्वमृतूनां वा एते पुत्रास्तस्मा-(१)-दार्तवा उच्यन्ते य एवं विद्वाꣳस एकादशरात्रमासते प्रजामेव सृजन्ते प्रजामव रुन्धते प्रजां विन्दन्ते प्रजावन्तो भवन्ति[१] ज्योतिरतिरात्रो भवति ज्योतिरेव पुरस्ताद्दधते सुवर्गस्य लोकस्यानुख्यात्यै[२] पृष्ठ्यः षडहो भवति षड् वा ऋतवः षट् पृष्ठानि पृष्ठैरेवर्तूनन्वारोहन्त्यृतुभिः संवत्सरं ते संवत्सर एव प्रति तिष्ठन्ति चतुर्विꣳशो भवति चतुर्विꣳशत्यक्षरा गायत्री (२) गायत्रं ब्रह्मवर्चसं गायत्रियामेव ब्रह्मवर्चसे प्रति तिष्ठन्ति[३] चतुश्चत्वारिꣳशो भवति चतुश्चत्वारिꣳशदक्षरा त्रिष्टुगिन्द्रियं त्रिष्टुप् त्रिष्टुभ्येवेन्द्रिये प्रति तिष्ठन्त्य[४]ष्टाचत्वारिꣳशो भवत्यष्टाचत्वारिꣳशदक्षरा जगती जागताः पशवो जगत्यामेव पशुषु प्रति तिष्ठन्त्ये[५]कादशरात्रो भवति पञ्च वा ऋतव आर्तवाः पञ्चर्तुष्वेवाऽऽर्तवेषु संवत्सरे प्रतिष्ठाय प्रजामव रुन्धते[६] ऽतिरात्रावभितो भवतः प्रजायै परिगृहीत्यै[७] ॥ (एते पुत्रास्तस्मा,-द्गायत्र्ये,-कान्नपञ्चाशच्च) ॥ ६ ॥

द्वादशरात्रः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

ऐन्द्रवायवाग्रान् गृह्णीयाद्यः कामयेत यथापूर्वं प्रजाः कल्पेरन्निति यज्ञस्य वै क्लृप्तिमनु प्रजाः कल्पन्ते यज्ञस्यावक्लृप्तिमनु न कल्पन्ते यथापूर्वमेव प्रजाः कल्पयति न ज्यायाꣳसं कनीयानति क्रामत्यै[१]न्द्रवायवाग्रान् गृह्णीयादामयाविनः प्राणेन वा एष व्यृध्यते यस्याऽऽमयति प्राण ऐन्द्रवायवः प्राणेनैवैनꣳ समर्धयति[२] मैत्रावरुणाग्रान् गृह्णीरन् येषां दीक्षितानां प्रमीयेत (१) प्राणापानाभ्यां वा एते व्यृध्यन्ते येषां दीक्षितानां प्रमीयते प्राणापानौ मित्रावरुणौ प्राणापानावेव मुखतः परि हरन्त[३] आश्विनाग्रान् गृह्णीताऽऽनुजावरोऽश्विनौ वै देवानामानुजावरौ पश्चेवाग्रं पर्यैतामश्विनावेतस्य देवता य आनुजावरस्तावेवैनमग्रं परि णयतः[४] शुक्राग्रान् गृह्णीत गतश्रीः प्रतिष्ठाकामोऽसौ वा आदित्यः शुक्र एषोऽन्तोऽन्तं मनुष्यः (२) श्रियै गत्वा नि वर्ततेऽन्तादेवान्तमा रभते न ततः पापीयान् भवति[५] मन्थ्यग्रान् गृह्णीताभिचरन्नार्तपात्रं वा एतद्यन्मन्थिपात्रं मृत्युनैवैनं ग्राहयति ताजगार्तिमार्छत्या[६]ग्रयणाग्रान् गृह्णीत यस्य पिता पितामहः पुण्यः स्यादथ तन्न प्राप्नुयाद्वाचा वा एष इन्द्रियेण व्यृध्यते यस्य पिता पितामहः पुण्यो (३) भवत्यथ तन्न प्राप्नोत्युर इवैतद्यज्ञस्य वागिव यदाग्रयणो वाचैवैनमिन्द्रियेण समर्धयति न ततः पापीयान् भवत्यु[७]क्थ्याग्रान् गृह्णीताभिचर्यमाणः सर्वेषां वा एतत् पात्राणामिन्द्रियं यदुक्थ्यपात्रꣳ सर्वेणैवैनमिन्द्रियेणाति प्र युङ्क्ते[८] सरस्वत्यभि नो नेषि वस्य इति पुरोरुचं कुर्याद्वाग्वै (४) सरस्वती वाचैवैनमति प्र युङ्क्ते[९] मा त्वत् क्षेत्राण्यरणानि गन्मेत्याह मृत्योर्वै क्षेत्राण्यरणानि तेनैव मृत्योः क्षेत्राणि न गच्छति[१०] पूर्णान् ग्रहान् गृह्णीयादामयाविनः प्राणान् वा एतस्य शुगृच्छति यस्याऽऽमयति प्राणा ग्रहाः प्राणानेवास्य शुचो मुञ्चत्युत यदीतासुर्भवति जीवत्येव[११] पूर्णान् ग्रहान् (५) गृह्णीयाद्यर्हि पर्जन्यो न वर्षेत् प्राणान् वा एतर्हि प्रजानाꣳ शुगृच्छति यर्हि पर्जन्यो न वर्षति प्राणा ग्रहाः प्राणानेव प्रजानाꣳ शुचो मुञ्चति ताजक् प्र वर्षति[१२] ॥ (प्रमीयेत, मनुष्यं, ऋध्यते यस्य पिता पितामहः पुण्यो, वाग्वा, एव पूर्णान् ग्रहान्, पञ्चविꣳशतिश्च) ॥ ७ ॥

द्वादशाहस्य व्यूढप्रकाशः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

गायत्रो वा ऐन्द्रवायवो गायत्रं प्रायणीयमहस्तस्मात् प्रायणीयेऽहन्नैन्द्रवायवो गृह्यते स्व एवैनमायतने गृह्णाति[1] त्रैष्टुभो वै शुक्रस्त्रैष्टुभं द्वितीयमहस्तस्माद् द्वितीयेऽहञ्छुक्रो गृह्यते स्व एवैनमायतने गृह्णाति[2] जागतो वा आग्रयणो जागतं तृतीयमहस्तस्मात् तृतीयेऽहन्नाग्रयणो गृह्यते स्व एवैनमायतने गृह्णात्ये[3]—तद्वै (१) यज्ञमाप्यच्छन्दाꣳस्याप्नोति यदाग्रयणः श्वो गृह्यते यत्रैव यज्ञमदृशन् तत एवैनं पुनः प्र युङ्क्ते[4] जगन्मुखो वै द्वितीयस्त्रिरात्रो जागत आग्रयणो यच्चतुर्थेऽहन्नाग्रयणो गृह्यते स्व एवैनमायतने गृह्णात्यथो स्वमेव छन्दोऽनु पर्यावर्तन्ते[5] राथंतरो वा ऐन्द्रवायवो राथंतरं पञ्चममहस्तस्मात् पञ्चमेऽह-(२)-न्नैन्द्रवायवो गृह्यते स्व एवैनमायतने गृह्णाति[6] बार्हतो वै शुक्रो बार्हतꣳ षष्ठमहस्तस्मात् षष्ठेऽहञ्छुक्रो गृह्यते स्व एवैनमायतने गृह्णात्ये[7]—तद्वै द्वितीयं यज्ञमाप्यच्छन्दाꣳस्याप्नोति यच्छुक्रः श्वो गृह्यते यत्रैव यज्ञमदृशन् तत एवैनं पुनः प्र युङ्क्ते[8] त्रिष्टुङ्मुखो वै तृतीयस्त्रिरात्रस्त्रैष्टुभः (३) शुक्रो यत् सप्तमेऽहञ्छुक्रो गृह्यते स्व एवैनमायतने गृह्णात्यथो स्वमेव छन्दोऽनु पर्यावर्तन्ते[9] वाग्वा आग्रयणो वागष्टममहस्तस्मादष्टमेऽहन्नाग्रयणो गृह्यते स्व एवैनमायतने गृह्णाति[10] प्राणो वा ऐन्द्रवायवः प्राणो नवममहस्तस्मान्नवमेऽहन्नैन्द्रवायवो गृह्यते स्व एवैनमायतने गृह्णात्ये[11]—त-(४)-द्वै तृतीयं यज्ञमाप्यच्छन्दाꣳस्याप्नोति यदैन्द्रवायवः श्वो गृह्यते यत्रैव यज्ञमदृशन् तत एवैनं पुनः प्र युङ्क्तेऽथो स्वमेव छन्दोऽनु पर्यावर्तन्ते[12] पथो वा एतेऽध्यपथेन यन्ति येऽन्येनैन्द्रवायवात् प्रतिपद्यन्तेऽन्तः खलु वा एष यज्ञस्य यद्दशममहर्दशमेऽहन्नैन्द्रवायवो गृह्यते यज्ञस्यै-(५)-वान्तं गत्वाऽपथात् पन्थामपि यन्त्यथो यथा वहीयसा प्रतिसारं वहन्ति तादृगेव त[13]—च्छन्दाꣳस्यन्योन्यस्य लोकमभ्यध्यायन् तान्येतेनैव देवा व्यवाहय[14]—न्नैन्द्रवायवस्य वा एतदायतनं यच्चतुर्थमहस्तस्मिन्नाग्रयणो गृह्यते तस्मादाग्रयणस्याऽऽयतने नवमेऽहन्नैन्द्रवायवो गृह्यते[15] शुक्रस्य वा एतदायतनं यत् पञ्चम-(६)-महस्तस्मिन्नैन्द्रवायवो गृह्यते तस्मादैन्द्रवायवस्याऽऽयतने सप्तमेऽहञ्छुक्रो गृह्यते[16] आग्रयणस्य वा एतदायतनं यत् षष्ठमहस्तस्मिञ्छुक्रो गृह्यते तस्माच्छुक्रस्याऽऽयतनेऽष्टमेऽहन्नाग्रयणो गृह्यते[17] छन्दाꣳस्येव तद्वि वाहयति प्र वस्यसो विवाहमाप्नोति य एवं वेदाथो देवताभ्य एव यज्ञे संविदं दधाति तस्मादिदमन्योऽन्यस्मै (७) ददाति[18] ॥ (एतद्वै, पञ्चमेऽहन्, त्रैष्टुभ, एतत्, गृह्यते यज्ञस्य, पञ्चम,--मन्यस्मा, एकं च) ॥ ८ ॥

द्वादशाहगतान्येकादशाहानि ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

प्रजापतिरकामयत प्र जायेयेति स एतं द्वादशरात्रमपश्यत् तमाऽहरत् तेनायजत ततो वै स प्राजायत यः कामयेत प्र जायेयेति स द्वादशरात्रेण यजेत प्रैव जायते[1] ब्रह्मवादिनो वदन्त्यग्निष्टोमप्रायणा यज्ञा अथ कस्मादतिरात्रः पूर्वः प्र युज्यत इति चक्षुषी वा एते यज्ञस्य यदतिरात्रौ कनीनिके अग्निष्टोमौ य-(१)-दग्निष्टोमं पूर्वं प्रयुञ्जीरन् बहिर्धा कनीनिके दध्युस्तस्मादतिरात्रः पूर्वः प्र युज्यते चक्षुषी एव यज्ञे धित्वा मध्यतः कनीनिके प्रति दधाति[2] यो वै गायत्रीं ज्योतिःपक्षां वेद ज्योतिषा भासा सुवर्गं लोकमेति यावग्निष्टोमौ तौ पक्षौ येऽन्तरेऽष्टावुक्थ्याः स आत्मैषा वै गायत्री ज्योतिःपक्षा य एवं वेद ज्योतिषा भासा

सुवर्गं लोक-(२)-मेति[३] प्रजापतिर्वा एष द्वादशधा विहितो यद् द्वादशरात्रो यावतिरात्रौ तौ पक्षौ येऽन्तरेऽष्टावुक्थ्याः स आत्मा प्रजापतिर्वावैष सन्त्सत्रं वै सत्रेण स्पृणोति प्राणा वै सत् प्राणानेव स्पृणोति[४] सर्वासां वा एते प्रजानां प्राणैरासते सत्रमासते तस्मात् पृच्छन्ति किमेते सत्रिण इति[५] प्रियः प्रजाना-(३)-मुत्थितो भवति य एवं वेद ॥ (अग्निष्टोमौ यत्, सुवर्गं लोकं, प्रियः प्रजानां, पञ्च च) ॥ ९ ॥

द्वादशमहः, दीक्षाविशेषश्च ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

न वा एषोऽन्यतोवैश्वानरः सुवर्गाय लोकाय प्राभवदूर्ध्वो ह वा एष आतत आसीत् ते देवा एतं वैश्वानरं पर्यौहन्त्सुवर्गस्य लोकस्य प्रभूत्यै[१] ऋतवो वा एतेन प्रजापतिमयाजयन् तेष्वार्ध्नोदधि तदृध्नोति ह वा ऋत्विक्षु य एवं विद्वान् द्वादशाहेन यजते[२] तेऽस्मिन्नैच्छन्त स रसमह वसन्ताय प्रायच्छ-(१)-द्यवं ग्रीष्मायौषधीर्वर्षाभ्यो व्रीहीञ्छरदे माषतिलौ हेमन्तशिशिराभ्यां[३] तेनेन्द्रं प्रजापतिरयाजयत् ततो वा इन्द्र इन्द्रोऽभवत् तस्मादाहुरानुजावरस्य यज्ञ इति स ह्येतेनाग्रेऽयजतै[४]ष ह वै कुणपमत्ति यः सत्रे प्रतिगृह्णाति पुरुषकुणपमश्वकुणपं गौर्वा अन्नं येन पात्रेणान्नं बिभ्रति यत् तन्न निर्णेनिजति ततोऽधि (२) मलं जायते[५] एक एव यजेतैको हि प्रजापतिरार्ध्नोद्[६] द्वादश रात्रीर्दीक्षितः स्याद् द्वादश मासाः संवत्सरः संवत्सरः प्रजापतिः प्रजापतिर्वावैष एष ह त्वै जायते यस्तपसोऽधि जायते[७] चतुर्धा वा एतास्तिस्रस्तिस्रो रात्रयो यद् द्वादशोपसदो याः प्रथमा यज्ञं ताभिः सं भरति या द्वितीया यज्ञं ताभिरा रभते (३) यास्तृतीयाः पात्राणि ताभिर्निर्णेनिक्ते याश्चतुर्थीरपि ताभिरात्मानमन्तरतः शुन्धते[८] यो वा अस्य पशुमत्ति माꣳसꣳ सोऽत्ति यः पुरोडाशं मस्तिष्कꣳ स यः परिवापं पुरीषꣳ स य आज्यं मज्जानꣳ स यः सोमꣳ स्वेदꣳ सोऽपि ह वा अस्य शीर्षण्या निष्पदः प्रति गृह्णाति यो द्वादशाहे प्रतिगृह्णाति तस्माद् द्वादशाहेन (४) न याज्यं पाप्मनो व्यावृत्त्यै[९] ॥ (अयच्छ,-दधि, रभते, द्वादशाहेन, चत्वारि च) ॥ १० ॥

अश्वमेधगता अन्नहोमाः, तत्र युजामयुजां च मिश्रितानां सङ्घः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

एकस्मै स्वाहा[१] द्वाभ्याꣳ स्वाहा[२] त्रिभ्यः स्वाहा[३] चतुर्भ्यः स्वाहा[४] पञ्चभ्यः स्वाहा[५] षड्भ्यः स्वाहा[६] सप्तभ्यः स्वाहा[७] ऽष्टाभ्यः स्वाहा[८] नवभ्यः स्वाहा[९] दशभ्यः स्वाहै[१०]कादशभ्यः स्वाहा[११] द्वादशभ्यः स्वाहा[१२] त्रयोदशभ्यः स्वाहा[१३] चतुर्दशभ्यः स्वाहा[१४] पञ्चदशभ्यः स्वाहा[१५] षोडशभ्यः स्वाहा[१६] सप्तदशभ्यः स्वाहा[१७] ऽष्टादशभ्यः स्वाहै[१८]कान्न विꣳशत्यै स्वाहा[१९] नवविꣳशत्यै स्वाहै[२०]कान्न चत्वारिꣳशते स्वाहा[२१] नवचत्वारिꣳशते स्वाहै[२२]कान्न (१) षष्ट्यै स्वाहा[२३] नवषष्ट्यै स्वाहै[२४]कान्नाशीत्यै स्वाहा[२५] नवाशीत्यै स्वाहै[२६]कान्न शताय स्वाहा[२७] शताय स्वाहा[२८] द्वाभ्याꣳ शताभ्याꣳ स्वाहा[२९] सर्वस्मै स्वाहा[३०] ॥ (नवचत्वारिꣳशते स्वाहैकान्नै,-कविꣳशतिश्च) ॥ ११ ॥

अयुजामेकाधिकानां सङ्घः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

एकस्मै स्वाहा[१] त्रिभ्यः स्वाहा[२] पञ्चभ्यः स्वाहा[३] सप्तभ्यः स्वाहा[४] नवभ्यः स्वाहै[५]कादशभ्यः स्वाहा[६] त्रयोदशभ्यः स्वाहा[७] पञ्चदशभ्यः स्वाहा[८] सप्तदशभ्यः स्वाहै[९]कान्न विꣳशत्यै

स्वाहा नवत्रिꣳशत्यै स्वाहैकान्न चत्वारिꣳशते स्वाहा[11] नवचत्वारिꣳशते स्वाहैकान्न षष्ट्यै स्वाहा[13] नवषष्ट्यै स्वाहैकान्नाशीत्यै स्वाहा[15] नवाशीत्यै स्वाहैकान्न शताय स्वाहा[17] शताय स्वाहा[18] सर्वस्मै स्वाहा[20] ॥ (एकस्मै पञ्चाशत्) ॥ १२ ॥

द्व्यादि युग्मसङ्ख्यासङ्घः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

द्वाभ्याꣳ स्वाहा[1] चतुर्भ्यः स्वाहा[2] षड्भ्यः स्वाहा[3] ऽष्टाभ्यः स्वाहा[4] दशभ्यः स्वाहा[5] द्वादशभ्यः स्वाहा[6] चतुर्दशभ्यः स्वाहा[7] षोडशभ्यः स्वाहा[8] ऽष्टादशभ्यः स्वाहा[9] विꣳशत्यै स्वाहा[10] ऽष्टानवत्यै स्वाहा[11] शताय स्वाहा[12] सर्वस्मै स्वाहा[13] ॥ (द्वाभ्यामष्टानवत्यै षड्विꣳशतिः) ॥ १३ ॥

त्र्यादि त्र्युत्तरसंख्यासङ्घः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

त्रिभ्यः स्वाहा[1] पञ्चभ्यः स्वाहा[2] सप्तभ्यः स्वाहा[3] नवभ्यः स्वाहैकादशभ्यः स्वाहा[5] त्रयोदशभ्यः स्वाहा[6] पञ्चदशभ्यः स्वाहा[7] सप्तदशभ्यः स्वाहैकान्न विꣳशत्यै स्वाहा[9] नवविꣳशत्यै स्वाहैकान्न चत्वारिꣳशते स्वाहा[11] नवचत्वारिꣳशते स्वाहैकान्न षष्ट्यै स्वाहा[13] नवषष्ट्यै स्वाहैकान्नाशीत्यै स्वाहा[15] नवाशीत्यै स्वाहैकान्न शताय स्वाहा[17] शताय स्वाहा[18] सर्वस्मै स्वाहा[19] ॥ (त्रिभ्योऽष्टाचत्वारिꣳशत्) ॥ १४ ॥

चतुरादि चतुरुत्तरसङ्ख्यासङ्घः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

चतुर्भ्यः स्वाहा[1] ऽष्टाभ्यः स्वाहा[2] द्वादशभ्यः स्वाहा[3] षोडशभ्यः स्वाहा[4] विꣳशत्यै स्वाहा[5] षण्णवत्यै स्वाहा[6] शताय स्वाहा[7] सर्वस्मै स्वाहा[8] ॥ (चतुर्भ्यः षण्णवत्यै षोडश) ॥ १५ ॥

पञ्चादि पञ्चोत्तरसंख्यासङ्घः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

पञ्चभ्यः स्वाहा[1] दशभ्यः स्वाहा[2] पञ्चदशभ्यः स्वाहा[3] विꣳशत्यै स्वाहा[4] पञ्चनवत्यै स्वाहा[5] शताय स्वाहा[6] सर्वस्मै स्वाहा[7] ॥ (पञ्चभ्यः पञ्चनवत्यै चतुर्दश) ॥ १६ ॥

दशादि दशोत्तरसंख्यासङ्घः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

दशभ्यः स्वाहा[1] विꣳशत्यै स्वाहा[2] त्रिꣳशते स्वाहा[3] चत्वारिꣳशते स्वाहा[4] पञ्चाशते स्वाहा[5] षष्ट्यै स्वाहा[6] सप्तत्यै स्वाहा[7] ऽशीत्यै स्वाहा[8] नवत्यै स्वाहा[9] शताय स्वाहा[10] सर्वस्मै स्वाहा[11] ॥ (दशभ्यो द्वाविꣳशतिः) ॥ १७ ॥

विंशत्यादि विंशत्युत्तरसंख्यासङ्घः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

त्रिꣳशत्यै स्वाहा[1] चत्वारिꣳशते स्वाहा[2] षष्ट्यै स्वाहा[3] ऽशीत्यै स्वाहा[4] शताय स्वाहा[5] सर्वस्मै स्वाहा[6] ॥ (त्रिꣳशत्यै द्वादश) ॥ १८ ॥

पञ्चाशतमारभ्य पञ्चाशदुत्तराणां शतोत्तराणां च सङ्घः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

पञ्चाशते स्वाहा[1] शताय स्वाहा[2] द्वाभ्याꣳ शताभ्याꣳ स्वाहा[3] त्रिभ्यः शतेभ्यः स्वाहा[4]

चतुर्भ्यः शतेभ्यः स्वाहा[५] पञ्चभ्यः शतेभ्यः स्वाहा[६] षड्भ्यः शतेभ्यः स्वाहा[७] सप्तभ्यः शतेभ्यः स्वाहा[८] ऽष्टाभ्यः शतेभ्यः स्वाहा[९] नवभ्यः शतेभ्यः स्वाहा[१०] सहस्राय स्वाहा[११] सर्वस्मै स्वाहा[१२] ॥ (पञ्चाशते द्वात्रिंशत्) ॥ १९ ॥

शतमारभ्य दशगुणवृद्धियुक्तसंख्यासङ्गः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

शताय स्वाहा[१] सहस्राय स्वाहा[२] ऽयुताय स्वाहा[३] नियुताय स्वाहा[४] प्रयुताय स्वाहा[५] ऽर्बुदाय स्वाहा[६] न्यर्बुदाय स्वाहा[७] समुद्राय स्वाहा[८] मध्याय स्वाहा[९] ऽन्ताय स्वाहा[१०] परार्धाय स्वाहो[११]षसे स्वाहा[१२] व्युष्ट्यै स्वाहो[१३]देष्यते स्वाहो[१४]द्यते स्वाहो[१५]दिताय स्वाहा[१६] सुवर्गाय स्वाहा[१७] लोकाय स्वाहा[१८] सर्वस्मै स्वाहा[१९] ॥ (शतायाष्टात्रिंशत्) ॥ २० ॥

[साध्याः २११। कुसुरुबिन्दो १४२। बृहस्पतिः १००। प्रजापतिः १३३। प्रजापति -२८१।- ऋतवं १४९। ऐन्द्रवायवाग्रान् २७५। गायत्रः ३५१। प्रजापति -१५५। -नैं -२०४। -कस्मा ७१। एकस्मै ५०। द्वाभ्यां २६। त्रिभ्य -४८। श्चतुर्भ्यः १६। पञ्चभ्यो १४। दशभ्यो २२। विंशत्यै १२। पञ्चाशते ३२। शताय ३८। त्रिंशतिः ॥ २३३०]

[॥ इति सप्तमकाण्डे द्वितीयः प्रपाठकः ॥२॥]

सत्रजातनिरूपणम् ।

अथ तृतीयः प्रपाठकः ॥ १ ॥

द्वादशाहगतमविवाक्यमहः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

प्रजवं वा एतेन यन्ति यद्दशममहः पापावहीयं वा एतेन भवन्ति यद्दशममहर्यो वै प्रजवं यतामपथेन प्रतिपद्यते यः स्थाणुꣳ हन्ति यो भ्रेषं न्येति स हीयते स यो वै दशमेऽहन्नविवाक्य उपहन्यते स हीयते तस्मै य उपहताय व्याह तमेवान्वारभ्य समश्नुतेऽथ यो व्याह स (१) हीयते तस्माद्दशमेऽहन्नविवाक्य उपहताय न व्युच्यं—मथो खल्वाहुर्यज्ञस्य वै समृद्धेन देवाः सुवर्गं लोकमायन् यज्ञस्य व्यृद्धेनासुरान् पराऽभावयन्निति यत् खलु वै यज्ञस्य समृद्धं तद्यजमानस्य यद्व्यृद्धं तद्भ्रातृव्यस्य स यो वै दशमेऽहन्नविवाक्य उपहन्यते स एवार्तिं रेचयति ते ये बाह्या दृशीकवः (२) स्युस्ते वि ब्रूयु—र्यदि तत्र न विन्देयुरन्तः सदसाद्व्युच्यं[३] यदि तत्र न विन्देयुर्गृहपतिना व्युच्यं[४] तद्व्युच्यमेवा[५]—थ वा एतत् सर्पराज्ञिया ऋग्भिः स्तुवन्तीयं वै सर्पतो राज्ञी यद्वा अस्यां किं चार्चन्ति यदानृचुस्तेनेयꣳ सर्पराज्ञी ते यदेव किं च वाचाऽऽनृचुर्यदतोऽध्यर्चितार-(३)-स्तदुभयमाप्त्वाऽवरुध्योत् तिष्ठामेति[६] ताभिर्मनसा स्तुवते न वा इमामश्वरथो नाश्वतरीरथः सद्यः पर्याप्तुमर्हति मनो वा इमाꣳ सद्यः पर्याप्तुमर्हति मनः परिभवितु—मथ ब्रह्म वदन्ति परिमिता वा ऋचः परिमितानि सामानि परिमितानि यजूꣳष्यथैतस्यैवान्तो नास्ति यद्ब्रह्म तत् प्रतिगृणत आ चक्षीत स (४) प्रतिगरः ॥ (व्याह स, दृशीकवो, ऽर्चितारः, स, एकं च) ॥ १ ॥

द्वादशाहयाजिप्रशंसा ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

ब्रह्मवादिनो वदन्ति किं द्वादशाहस्य प्रथमेनाहर्त्विजां यजमानो वृङ्क्त इति तेज इन्द्रियमिति किं

द्वितीयेनेति प्राणानन्नाद्यमिति किं तृतीयेनेति त्रीनिमाँल्लोकानिति किं चतुर्थेनेति चतुष्पदः पशूनिति किं पञ्चमेनेति पञ्चाक्षरां पङ्क्तिमिति किंꣳ षष्ठेनेति षड् ऋतूनिति किंꣳ सप्तमेनेति सप्तपदाꣳ शक्वरीमिति (१) किमष्टमेनेत्यष्टाक्षरां गायत्रीमिति किं नवमेनेति त्रिवृतꣳ स्तोममिति किं दशमेनेति दशाक्षरां विराजमिति किमेकादशेनेत्येकादशाक्षरां त्रिष्टुभमिति किं द्वादशेनेति द्वादशाक्षरां जगतीमित्येतावद्वा अस्ति यावदेतद्यावदेवास्ति तदेषां वृङ्क्ते[1] ॥ (शक्वरीमित्ये,- कचत्वारिꣳशच्च) ॥ २ ॥

त्रयोदशरात्रः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

एष वा आप्तो द्वादशाहो यत् त्रयोदशरात्रः समानꣳ ह्येतदहर्यत् प्रायणीयश्चोदयनीयश्च[1] त्र्यतिरात्रो भवति त्रय इमे लोका एषां लोकानामाप्त्यै[2] प्राणो वै प्रथमोऽतिरात्रो व्यानो द्वितीयोऽपानस्तृतीयः प्राणापानोदानेष्वेवान्नाद्ये प्रति तिष्ठन्ति सर्वमायुर्यन्ति य एवं विद्वाꣳसस्त्रयोदशरात्रमासते[3] तदाहुर्वाग्वा एषा वितता (१) यद् द्वादशाहस्तां विच्छिन्द्युर्यन्मध्येऽतिरात्रं कुर्युरुपदासुका गृहपतेर्वाक् स्यादुपरिष्टाच्छन्दोमानां महाव्रतं कुर्वन्ति संततामेव वाचमव रुन्धतेऽनुपदासुका गृहपतेर्वाग्भवति[4] पशवो वै छन्दोमा अन्नं महाव्रतं यदुपरिष्टाच्छन्दोमानां महाव्रतं कुर्वन्ति पशुषु चैवान्नाद्ये च प्रति तिष्ठन्ति[5] (वितता, त्रिचत्वारिꣳशच्च) ॥ ३ ॥

चतुर्दशरात्रः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

आदित्या अकामयन्तोभयोर्लोकयोर्ऋध्नुयामेति त एतं चतुर्दशरात्रमपश्यन् तमाऽहरन् तेनायजन्त ततो वै त उभयोर्लोकयोरार्ध्नुवन्नस्मिꣳश्चामुष्मिꣳश्च य एवं विद्वाꣳसश्चतुर्दशरात्रमासत उभयोरेव लोकयोर्ऋध्नुवन्त्यस्मिꣳश्चामुष्मिꣳश्च[1] चतुर्दशरात्रो भवति सप्त ग्राम्या ओषधयः सप्ताऽऽरण्या उभयीषामवरुद्ध्यै[2] यत् पराचीनानि पृष्ठानि (१) भवन्त्यमुमेव तैर्लोकमभि जयन्ति यत् प्रतीचीनानि पृष्ठानि भवन्तीममेव तैर्लोकमभि जयन्ति[3] त्रयस्त्रिꣳशौ मध्यतः स्तोमौ भवतः साम्राज्यमेव गच्छन्त्यधिराजौ भवतोऽधिराजा एव समानानां भवन्त्य[4]—तिरात्रावभितो भवतः परिगृहीत्यै[5] ॥ (पृष्ठानि, चतुस्त्रिꣳशच्च) ॥ ४ ॥

अन्यश्चतुर्दशरात्रः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

प्रजापतिः सुवर्गं लोकमैत् तं देवा अन्वायन् तानादित्याश्च पशवश्चान्वायन् ते देवा अब्रुवन् यान् पशूनुपाजीविष्म त इमेऽन्वाग्मन्निति तेभ्य एतं चतुर्दशरात्रं प्रत्यौहन् त आदित्याः पृष्ठैः सुवर्गं लोकमाऽरोहन् त्र्यहाभ्यामस्मिँल्लोके पशून् प्रत्यौहन् पृष्ठैरादित्या अमुष्मिँल्लोक आर्ध्नुवन् त्र्यहाभ्यामस्मिन्—(१)—लोके पशवो[1] य एवं विद्वाꣳसश्चतुर्दशरात्रमासत उभयोरेव लोकयोर्ऋध्नुवन्त्यस्मिꣳश्चामुष्मिꣳश्च पृष्ठैरेवामुष्मिँल्लोक ऋध्नुवन्ति त्र्यहाभ्यामस्मिँल्लोके[2] ज्योतिर्गौरायुरिति त्र्यहो भवतीयं वाव ज्योतिरन्तरिक्षं गौरसावायुरिमानेव लोकानभ्यारोहन्ति[3] यदन्यतः पृष्ठानि स्युर्विविवधꣳ स्यान्मध्ये पृष्ठानि भवन्ति सविवधत्वायौ—(२)—जो वै वीर्यं पृष्ठान्योज एव वीर्यं मध्यतो दधते[4] बृहद्रथंतराभ्यां यन्तीयं वाव रथंतरमसौ बृहदाभ्यामेव यन्त्यथो अनयोरेव प्रति तिष्ठन्त्येते वै यज्ञस्याञ्जसायनी स्रुती ताभ्यामेव सुवर्गं लोकं यान्ति[5] पराञ्चो वा एते सुवर्गं लोकमभ्यारोहन्ति ये पराचीनानि पृष्ठान्युपयन्ति प्रत्यङ्

त्र्यहो भवति प्रत्यवरूढ्या अथो प्रतिष्ठित्या (३) उभयोर्लोकयोर्ऋद्ध्वोत् तिष्ठन्ति चतुर्दशैतास्तासां या दश दशाक्षरा विराडन्नं विराड् विराजैवान्नाद्यमव रुन्धते याश्चतस्रश्चतस्रो दिशो दिक्ष्वेव प्रति तिष्ठन्त्यँ—तिरात्रावभितो भवतः परिगृहीत्यै ॥ (आर्ध्नुवन् त्र्यहाभ्यामिमि,—न्सविवधत्वाय, प्रतिष्ठित्या,एकत्रिंशच्च)।५।

पञ्चदशरात्रः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

इन्द्रो वै सदृङ् देवताभिरासीत् स न व्यावृतमगच्छत् स प्रजापतिमुपाधावत् तस्मा एतं पञ्चदशरात्रं प्रायच्छत् तमाहरत् तेनायजत ततो वै सोऽन्याभिर्देवताभिर्व्यावृतमगच्छद्य एवं विद्वाꣳसः पञ्चदशरात्रमासते व्यावृतमेव पाप्मना भ्रातृव्येण गच्छन्ति ज्योतिर्गौरायुरिति त्र्यहो भवतीयं वाव ज्योतिरन्तरिक्षं (१) गौरसावायुरेष्वेव लोकेषु प्रति तिष्ठन्त्यँ—सत्रं वा एतद्यदछन्दोमं यच्छन्दोमा भवन्ति तेन सत्रं देवता एव पृष्ठैरव रुन्धते पशूञ्छन्दोमैरोजो वै वीर्यं पृष्ठानि पशवश्छन्दोमा ओजस्येव वीर्ये पशुषु प्रति तिष्ठन्ति पञ्चदशरात्रो भवति पञ्चदशो वज्रो वज्रमेव भ्रातृव्येभ्यः प्र हरन्त्यँ—तिरात्रावभितो भवत इन्द्रियस्य (१) परिगृहीत्यै ॥ (अन्तरिक्ष,- मिन्द्रियस्यै,- कं च) ॥ ६ ॥

अन्यः पञ्चदशरात्रः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

इन्द्रो वै शिथिल इवाप्रतिष्ठित आसीत् सोऽसुरेभ्योऽबिभेत् स प्रजापतिमुपाधावत् तस्मा एतं पञ्चदशरात्रं वज्रं प्रायच्छत् तेनासुरान् पराभाव्य विजित्य श्रियमगच्छदग्निष्टुता पाप्मानं निरदहत पञ्चदशरात्रेणौजो बलमिन्द्रियं वीर्यमात्मन्नधत्त य एवं विद्वाꣳसः पञ्चदशरात्रमासते भ्रातृव्यानेव पराभाव्य विजित्य श्रियं गच्छन्त्यग्निष्टुता पाप्मानं नि-(१)-र्दहन्ते पञ्चदशरात्रेणौजो बलमिन्द्रियं वीर्यमात्मन् दधत एता एव पशव्याः पञ्चदश वा अर्धमासस्य रात्रयोऽर्धमासशः संवत्सर आप्यते संवत्सरं पशवोऽनु प्र जायन्ते तस्मात् पशव्या एता एव सुवर्ग्याः पञ्चदश वा अर्धमासस्य रात्रयोऽर्धमासशः संवत्सर आप्यते संवत्सरः सुवर्गो लोकस्तस्मात् सुवर्ग्या ज्योतिर्गौरायुरिति त्र्यहो भवतीयं वाव ज्योतिरन्तरिक्षं (२) गौरसावायुरिमानेव लोकानभ्यारोहन्ति यदन्यतः पृष्ठानि स्युर्विविवधꣳ स्यान्मध्ये पृष्ठानि भवन्ति सविवधत्वायौजो वै वीर्यं पृष्ठान्योज एव वीर्यं मध्यतो दधते बृहद्रथंतराभ्यां यन्तीयं वाव रथंतरमसौ बृहदाभ्यामेव यन्त्यथो अनयोरेव प्रति तिष्ठन्त्येते वै यज्ञस्याञ्जसायनी स्रुती ताभ्यामेव सुवर्गं लोकं (३) यन्ति पराञ्चो वा एते सुवर्गं लोकमभ्यारोहन्ति ये पराचीनानि पृष्ठान्युपयन्ति प्रत्यङ् त्र्यहो भवति प्रत्यवरूढ्या अथो प्रतिष्ठित्या उभयोर्लोकयोर्ऋद्ध्वोत् तिष्ठन्ति पञ्चदशैतास्तासां या दश दशाक्षरा विराडन्नं विराड् विराजैवान्नाद्यमव रुन्धते याः पञ्च पञ्च दिशो दिक्ष्वेव प्रति तिष्ठन्त्यँ—तिरात्रावभितो भवत इन्द्रियस्य वीर्यस्य प्रजायै (४) पशूनां परिगृहीत्यै ॥ (गच्छन्त्यग्निष्टुता पाप्मानं नि,—रन्तरिक्षं, लोकं प्रजायै, द्वे च) ॥ ७ ॥

सप्तदशरात्रः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

प्रजापतिरकामयतान्नादः स्यामिति स एतꣳ सप्तदशरात्रमपश्यत् तमाऽहरत् तेनायजत ततो वै सोऽन्नादोऽभवद्य एवं विद्वाꣳसः सप्तदशरात्रमासतेऽन्नादा एव भवन्ति पञ्चाहो भवति पञ्च वा ऋतवः

संवत्सर ऋतुष्वेव संवत्सरे प्रति तिष्ठन्त्यथो पञ्चाक्षरा पङ्क्तिः पाङ्क्तो यज्ञो यज्ञमेवाव रुन्धते[२] ऽसत्रं वा एत-(१)-द्यदछन्दोमं यच्छन्दोमा भवन्ति तेन सत्रं देवता एव पृष्ठैरव रुन्धते पशूञ्छन्दोमैरोजो वै वीर्यं पृष्ठानि पशवश्छन्दोमा ओजस्येव वीर्ये पशुषु प्रति तिष्ठन्ति[३] सप्तदशरात्रो भवति सप्तदशः प्रजापतिः प्रजापतेराप्त्यै[४] अतिरात्राव॒भितो भवतोऽन्नाद्यस्य परिगृहीत्यै[५] ॥ (एतत्, सप्तविंशतिश्च) ॥ ८ ॥

विंशतिरात्रः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

सा विराड् विक्रम्यातिष्ठद्ब्रह्मणा देवेष्वन्नेनासुरेषु ते देवा अकामयन्तोभयꣳ सं वृञ्जीमहि ब्रह्म चान्नं चेति त एता विꣳशतिꣳ रात्रीरपश्यन् ततो वै त उभयꣳ समवृञ्जत ब्रह्म चान्नं च ब्रह्मवर्चसिनोऽन्नादा अभवन् य एवं विद्वाꣳस एता आसत उभयमेव सं वृञ्जते ब्रह्म चान्नं च (२) ब्रह्मवर्चसिनोऽन्नादा भवन्ति द्वे वा एते विराजौ तयोरेव नाना प्रति तिष्ठन्ति विꣳशो वै पुरुषो दश हस्त्या अङ्गुलयो दश पद्या यावानेव पुरुषस्तमाप्त्वोत् तिष्ठन्ति[२] ज्योतिर्गौरायुरिति त्र्यहा भवन्तीयं वाव ज्योतिरन्तरिक्षं गौरसावायुरिमानेव लोकानभ्यारोहन्त्यभिपूर्वं त्र्यहा भवन्त्यभिपूर्वमेव सुवर्गं (३) लोकमभ्यारोहन्ति[३] यदन्यतः पृष्ठानि स्युर्विविवधꣳ स्यान्मध्ये पृष्ठानि भवन्ति सविवधत्वायौजो वै वीर्यं पृष्ठान्योज एव वीर्यं मध्यतो दधते बृहद्रथंतराभ्यां यन्तीयं वाव रथंतरमसौ बृहदाभ्यामेव यन्त्यथो अनयोरेव प्रति तिष्ठन्त्येते वै यज्ञस्याञ्जसायनी स्रुती ताभ्यामेव सुवर्गं लोकं यन्ति[४] पराञ्चो वा एते सुवर्गं (३) लोकमभ्यारोहन्ति ये पराचीनानि पृष्ठान्युपयन्ति प्रत्यङ् त्र्यहो भवति प्रत्यवरूढ्या अथो प्रतिष्ठित्या उभयोर्लोकयोर्ऋद्ध्वोत् तिष्ठन्त्य—तिरात्राव॒भितो भवतो ब्रह्मवर्चसस्यान्नाद्यस्य परिगृहीत्यै[६] ॥ (वृञ्जते ब्रह्म चान्नं च, सुवर्गं,-मेते सुवर्गं,-त्रयोविꣳशतिश्च) ॥९॥

एकविंशतिरात्रः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

असावादित्योऽस्मिँल्लोक आसीत् तं देवाः पृष्ठैः परिगृह्य सुवर्गं लोकमगमयन् परैरवस्तात् पर्यगृह्णन् दिवाकीर्त्येन सुवर्गे लोके प्रत्यस्थापयन् परैः परस्तात् पर्यगृह्णन् पृष्ठैरुपावारोहन्त्स वा असावादित्योऽमुष्मिँल्लोके परैरुभयतः परिगृहीतो[१] यत् पृष्ठानि भवन्ति सुवर्गमेव तैर्लोकं यजमाना यन्ति परैरवस्तात् परि गृह्णन्ति दिवाकीर्त्येन (१) सुवर्गे लोके प्रति तिष्ठन्ति परैः परस्तात् परि गृह्णन्ति पृष्ठैरुपावरोहन्ति[२] यत् परे परस्तान्न स्युः पराञ्चः सुवर्गाल्लोकान्निष्पद्येरन् यदवस्तान्न स्युः प्रजा निर्दहेयुरभितो दिवाकीर्त्यं परःसामानो भवन्ति सुवर्ग एवैनाँल्लोक उभयतः परि गृह्णन्ति[३] यजमाना वै दिवाकीर्त्यꣳ संवत्सरः परःसामानोऽभितो दिवाकीर्त्यं परःसामानो भवन्ति संवत्सर एवोभयतः (२) प्रति तिष्ठन्ति[४] पृष्ठं वै दिवाकीर्त्यं पार्श्वे परःसामानोऽभितो दिवाकीर्त्यं परःसामानो भवन्ति तस्मादभितः पृष्ठं पार्श्वे भूयिष्ठा ग्रहा गृह्यन्ते भूयिष्ठꣳ शस्यते यज्ञस्यैव तन्मध्यतो ग्रन्थिं ग्रथ्नन्त्यविस्रꣳसाये सप्त गृह्यन्ते सप्त वै शीर्षण्याः प्राणाः प्राणानेव यजमानेषु दधति[६] यत् पराचीनानि पृष्ठानि भवन्त्यमुमेव तैर्लोकमभ्यारोहन्ति यदिमं लोकं न (३) प्रत्यवरोहेयुरुद्वा माद्येयुर्यजमानाः प्र वा मीयेरन् यत् प्रतीचीनानि पृष्ठानि भवन्तीममेव तैर्लोकं प्रत्यवरोहन्त्यथो अस्मिन्नेव लोके प्रति तिष्ठन्त्यनुन्मादाये[८]—न्द्रो वा अप्रतिष्ठित आसीत् स प्रजापतिमुपाधावत् तस्मा एतमेकविꣳशतिरात्रं प्रायच्छत् तमाऽहरत् तेनायजत ततो वै स प्रत्यतिष्ठद्ये बहु-

याजिनोऽप्रतिष्ठिताः (४) स्युस्त एकविꣳशतिरात्रमासीरन् द्वादश मासाः पञ्चर्तवस्त्रय इमे लोका असावादित्य एकविꣳश एतावन्तो वै देवलोकास्तेष्वेव यथापूर्वं प्रति तिष्ठन्त्य—सावादित्यो न व्यरोचत स प्रजापतिमुपाधावत् तस्मा एतमेकविꣳशतिरात्रं प्रायच्छत् तमाऽहरत् तेनायजत ततो वै सोऽरोचत य एवं विद्वाꣳस एकविꣳशतिरात्रमासते (५) रोचन्त एवैकविꣳशतिरात्रो भवति रुग्वा एकविꣳशो रुचमेव गच्छन्त्यथो प्रतिष्ठामेव प्रतिष्ठा ह्येकविꣳशो[9] ऽतिरात्रावभितो भवतो ब्रह्मवर्चसस्य परिगृहीत्यै[10] ॥
(गृह्णन्ति दिवाकीर्त्येने,-वोभयतो, ना,-प्रतिष्ठिता, आसत, एकविꣳशतिश्च) ॥ १० ॥

अश्वमेधाङ्गपर्यासिहोममन्त्राः ॥ १ गायत्री, २ सतः पङ्क्तिः, ३ उपरिष्टाद्बृहती, ४ द्विपदाजगती, ५ अभिसारिणी, ६ महाबृहती, ७ ज्योतिष्मती, ८ अस्तारपङ्क्तिः । विश्वेदेवा ऋषयः ।

अर्वाङ् यज्ञः सं क्रामत्वमुष्मादधि मामभि । ऋषीणां यः पुरोहितः[1] ॥
निर्देवं निर्वीरं कृत्वा विष्कन्धं तस्मिन् हीयतां योऽस्मान् द्वेष्टि ।
शरीरं यज्ञशमलं कुसीदं तस्मिन्त्सीदतु योऽस्मान् द्वेष्टि[2] ।
यज्ञ यज्ञस्य यत् तेजस्तेन सं क्रामममामभि ।
ब्राह्मणानृत्विजो देवान् यज्ञस्य तपसा ते सवाहमा हुवे[3] ॥
इष्टेन पक्वमुप (१) ते हुवे सवाहम् । सं ते वृञ्जे सुकृतꣳ सं प्रजां पशून्[4] ॥
प्रैषान्त्सामिधेनीराघारावाज्यभागावाश्रुतं प्रत्याश्रुतमा शृणोमि ते ।
प्रयाजानूयाजान्त्स्विष्टकृतमिडामाशिष आ वृञ्जे सुवः[5] ॥
अग्निनेन्द्रेण सोमेन सरस्वत्या विष्णुना देवताभिः ।
याज्यानुवाक्याभ्यामुप ते हुवे सवाहं यज्ञमा ददे ते वषट्कृतम्[6] ॥
स्तुतꣳ शस्त्रं प्रतिगरं ग्रहमिडामाशिष-(२)-आ वृञ्जे सुवः ।
पत्नीसंयाजानुप ते हुवे सवाहꣳ समिष्टयजुरा ददे तव[7] ॥
पशून्त्सुतं पुरोडाशान्त्सवनान्योत यज्ञम् ।
देवान्त्सेन्द्रानुप ते हुवे सवाहमग्निमुखान्त्सोमवतो ये च विश्वे[8] ॥ (उप, ग्रहमिडामाशिषो, द्वात्रिꣳशच्च) ॥ ११ ॥

अश्वमेधाङ्गासिहोममन्त्राः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

भूतं भव्यं भविष्यद्वषट्त्स्वाहा नमः[1] ऋक्साम यजुर्वषट्त्स्वाहा नमो[2] गायत्री त्रिष्टुब्जगती वषट्त्स्वाहा नमः[3] पृथिव्यन्तरिक्षं द्यौर्वषट्त्स्वाहा नमो[4] ऽग्निर्वायुः सूर्यो वषट्त्स्वाहा नमः[5] प्राणो व्यानोऽपानो वषट्त्स्वाहा नमो[6] ऽन्नं कृषिर्वृष्टिर्वषट्त्स्वाहा नमः[7] पिता पुत्रः पौत्रो वषट्त्स्वाहा नमो[8] भूर्भुवः (१) सुवर्वषट्त्स्वाहा नमः[9] ॥ (भुव,- श्चत्वारि च) ॥ १२ ॥

आभूर्होममन्त्राः ॥ १ विराट्, २ त्रिष्टुप्, ३ जगती । विश्वेदेवा ऋषयः ।

आ मे गृहा भवन्त्वा प्रजा म आ मा यज्ञो विशतु वीर्यावान् ।
आपो देवीर्यज्ञिया माऽऽविशन्तु सहस्रस्य मा भूमा मा प्र हासीत्[१] ॥
आ मे ग्रहो भवत्वा पुरोरुक् स्तुतशस्त्रे माऽऽविशताꣳ समीची ।
आदित्या रुद्रा वसवो मे सदस्याः सहस्रस्य मा भूमा मा प्र हासीत्[२] ॥
आ माऽग्निष्टोमो विशतू-(१)-क्थ्यश्चातिरात्रो माऽऽविशत्वापिशर्वरः ।
तिरोअह्निया मा सुहुता आ विशन्तु सहस्रस्य मा भूमा मा प्र हासीत्[३] ॥ (अग्निष्टोमो, विशत्व,-ष्टादश च) ॥ १३ ॥

अनुभूर्होममन्त्राः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

अग्निना तपोऽन्वभव[१]द्वाचा ब्रह्म[२] मणिना रूपाणी[३]न्द्रेण देवान्[४] वातेन प्राणा[५]न्त्सूर्येण द्यां[६] चन्द्रमसा नक्षत्राणि[७] यमेन पितृन्[८] राज्ञा मनुष्यान्[९] फलेन नादेया[१०]नजगरेण सर्पान्[११] व्याघ्रेणारण्यान् पशू[१२]ञ्छ्येनेन पतत्रिणो[१३] वृष्णाऽश्वा[१४]नृषभेण गा[१५] बस्तेनाजा[१६] वृष्णिनाऽवी[१७]र्व्रीहिणाऽन्नानि[१८] यवेनौषधी[१९]र्न्यग्रोधेन वनस्पती[२०]नुदुम्बरेणोर्जं[२१] गायत्रिया छन्दाꣳसि[२२] त्रिवृता स्तोमान्[२३] ब्राह्मणेन (१) वाचम्[२४] ॥ (ब्राह्मणेनै,-कं च) ॥ १४ ॥

वैश्वदेवाहुतिमन्त्राः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

स्वाहाऽऽधिमाधीताय स्वाहा[१] स्वाहाऽऽधीतं मनसे स्वाहा[२] स्वाहा मनः प्रजापतये स्वाहा[३] काय स्वाहा[४] कस्मै स्वाहा[५] कतमस्मै स्वाहा[६] ऽदित्यै स्वाहा[७] ऽदित्यै मह्यै स्वाहा[८] ऽदित्यै सुमृडीकायै स्वाहा[९] सरस्वत्यै स्वाहा[१०] सरस्वत्यै बृहत्यै स्वाहा[११] सरस्वत्यै पावकायै स्वाहा[१२] पूष्णे स्वाहा[१३] पूष्णे प्रपथ्याय स्वाहा[१४] पूष्णे नरन्धिषाय स्वाहा[१५] त्वष्ट्रे स्वाहा[१६] त्वष्ट्रे तुरीपाय स्वाहा[१७] त्वष्ट्रे पुरुरूपाय स्वाहा[१८] (१) विष्णवे स्वाहा[१९] विष्णवे निखुर्यपाय स्वाहा[२०] विष्णवे निभूयपाय स्वाहा[२१] सर्वस्मै स्वाहा[२२] ॥ (पुरुरूपाय स्वाहा, दश च) ॥ १५ ॥

पश्वङ्गहोममन्त्राः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

दुद्भ्यः स्वाहा[१] हनूभ्याꣳ स्वाहो[२]ष्ठाभ्याꣳ स्वाहा[३] मुखाय स्वाहा[४] नासिकाभ्याꣳ स्वाहा[५] ऽक्षीभ्याꣳ स्वाहा[६] कर्णाभ्याꣳ स्वाहा[७] पार इक्षवोऽवार्येभ्यः पक्ष्मभ्यः स्वाहा[८] ऽवार इक्षवः पार्येभ्यः पक्ष्मभ्यः स्वाहा[९] शीर्ष्णे स्वाहा[१०] भ्रूभ्याꣳ स्वाहा[११] ललाटाय स्वाहा[१२] मूर्ध्ने स्वाहा[१३] मस्तिष्काय स्वाहा[१४] केशेभ्यः स्वाहा[१५] वहाय स्वाहा[१६] ग्रीवाभ्यः स्वाहा[१७] स्कन्धेभ्यः स्वाहा[१८] कीकसाभ्यः स्वाहा[१९] पृष्टीभ्यः स्वाहा[२०] पाजस्याय स्वाहा[२१] पार्श्वाभ्याꣳ स्वाहा[२२] (१) अꣳसाभ्याꣳ स्वाहा[२३] दोषभ्याꣳ स्वाहा[२४] बाहुभ्याꣳ स्वाहा[२५] जङ्घाभ्याꣳ स्वाहा[२६] श्रोणीभ्याꣳ स्वाहो[२७]रुभ्याꣳ स्वाहा[२८] ऽष्ठीवद्भ्याꣳ स्वाहा[२९] जङ्घाभ्याꣳ स्वाहा[३०] भसदे स्वाहा[३१]

शिखण्डेभ्यः स्वाहा[३२] वालधानाय स्वाहा[३३] ऽऽण्डाभ्याᳪं स्वाहा[३४] शेपाय स्वाहा[३५] रेतसे स्वाहा[३६] प्रजाभ्यः स्वाहा[३७] प्रजननाय स्वाहा[३८] पद्भ्यः स्वाहा[३९] शफेभ्यः स्वाहा[४०] लोमभ्यः स्वाहा[४१] त्वचे स्वाहा[४२] लोहिताय स्वाहा[४३] माᳪंसाय स्वाहा[४४] स्नावभ्यः स्वाहा[४५] ऽस्थभ्यः स्वाहा[४६] मज्जभ्यः स्वाहा[४७] (२) ऽङ्गेभ्यः स्वाहा[४८] ऽऽत्मने स्वाहा[४९] सर्वस्मै स्वाहा[५०] ॥ (प्राचीभ्याᳪं स्वाहा, मज्जभ्यः स्वाहा, षट् च) ॥ १६ ॥

अश्वावयवरूपहोममन्त्राः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

अञ्ज्येताय स्वाहा[१] ऽञ्जिसक्थाय स्वाहा[२] शितिपदे स्वाहा[३] शितिककुदे स्वाहा[४] शितिरन्ध्राय स्वाहा[५] शितिपृष्ठाय स्वाहा[६] शित्यᳪंसाय स्वाहा[७] पुष्पकर्णाय स्वाहा[८] शित्योष्ठाय स्वाहा[९] शितिभ्रवे स्वाहा[१०] शितिभसदे स्वाहा[११] श्वेतानूकाशाय स्वाहा[१२] ऽञ्जये स्वाहा[१३] ललामाय स्वाहा[१४] ऽसितज्ञवे स्वाहा[१५] कृष्णैताय स्वाहा[१६] रोहितैताय स्वाहा[१७] ऽरुणैताय स्वाहे[१८]दृशाय स्वाहा[१९] कीदृशाय स्वाहा[२०] तादृशाय स्वाहा[२१] सदृशाय स्वाहा[२२] विसदृशाय स्वाहा[२३] सुसंदृशाय स्वाहा[२४] रूपाय स्वाहा[२५] (१) सर्वस्मै स्वाहा[२६] ॥ (रूपाय स्वाहा, द्वे च) ॥ १७ ॥

अश्वावयवविरूपहोममन्त्राः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

कृष्णाय स्वाहा[१] श्वेताय स्वाहा[२] पिशङ्गाय स्वाहा[३] सारङ्गाय स्वाहा[४] ऽरुणाय स्वाहा[५] गौराय स्वाहा[६] बभ्रवे स्वाहा[७] नकुलाय स्वाहा[८] रोहिताय स्वाहा[९] शोणाय स्वाहा[१०] श्यावाय स्वाहा[११] श्यामाय स्वाहा[१२] पाकलाय स्वाहा[१३] सुरूपाय स्वाहा[१४] ऽनुरूपाय स्वाहा[१५] विरूपाय स्वाहा[१६] सरूपाय स्वाहा[१७] प्रतिरूपाय स्वाहा[१८] शबलाय स्वाहा[१९] कमलाय स्वाहा[२०] पृश्नये स्वाहा[२१] पृश्निसक्थाय स्वाहा[२२] सर्वस्मै स्वाहा[२३] ॥ (कृष्णाय षट्चत्वारिᳪंशत्) ॥ १८ ॥

ओषधिहोममन्त्राः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

ओषधीभ्यः स्वाहा[१] मूलेभ्यः स्वाहा[२] तूलेभ्यः स्वाहा[३] काण्डेभ्यः स्वाहा[४] वल्शेभ्यः स्वाहा[५] पुष्पेभ्यः स्वाहा[६] फलेभ्यः स्वाहा[७] गृहीतेभ्यः स्वाहा[८] ऽगृहीतेभ्यः स्वाहा[९] ऽवपन्नेभ्यः स्वाहा[१०] शयानेभ्यः स्वाहा[११] सर्वस्मै स्वाहा[१२] ॥ (ओषधीभ्य,- श्चतुर्विᳪंशतिः) ॥ १९ ॥

वनस्पतिहोममन्त्राः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

वनस्पतिभ्यः स्वाहा[१] मूलेभ्यः स्वाहा[२] तूलेभ्यः स्वाहा[३] स्कन्धोभ्यः स्वाहा[४] शाखाभ्यः स्वाहा[५] पर्णेभ्यः स्वाहा[६] पुष्पेभ्यः स्वाहा[७] फलेभ्यः स्वाहा[८] गृहीतेभ्यः स्वाहा[९] ऽगृहीतेभ्यः स्वाहा[१०] ऽवपन्नेभ्यः स्वाहा[११] शयानेभ्यः स्वाहा[१२] शिष्टाय स्वाहा[१३] ऽतिशिष्टाय स्वाहा[१४] परिशिष्टाय स्वाहा[१५] सᳪंशिष्टाय स्वाहो[१६]च्छिष्टाय स्वाहा[१७] रिक्ताय स्वाहा[१८] ऽरिक्ताय स्वाहा[१९] प्ररिक्ताय स्वाहा[२०] सᳪंरिक्ताय स्वाहो[२१]द्रिक्ताय स्वाहा[२२] सर्वस्मै स्वाहा[२३] ॥ (वनस्पतिभ्यः षट्चत्वारिᳪंशत्) ॥ २० ॥

[प्रजवं २०१ । ब्रह्मवादिनं ९१ । एष ९३ । आदित्याः ८४। प्रजापतिः- १८१। -रिन्द्र १०१ । इन्द्रः २०२ । प्रजापतिः ८७। सा १७३। ऽमा २७१। -वर्वाङ् १३२। भूत-५४। -मा ६८। ऽग्निना ५१। स्वाहा ६०। दुद्भ्यो १०६। ऽञ्ज्येताय ५२। कृष्णाय- ४६ । -षधीभ्यो २४ । वनस्पतिभ्यो ४६ । त्रिंशतिः ॥ २१२३ ॥]

[इति सप्तमकाण्डे तृतीयः प्रपाठकः ॥ ३ ॥]

सत्रकर्मनिरूपणम् ।

[अथ चतुर्थः प्रपाठकः ॥ ४ ॥]

चतुर्विंशतिरात्रः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

बृहस्पतिरकामयत श्रन्मे देवा दधीरन् गच्छेयं पुरोधामिति स एतं चतुर्विंशतिरात्रमपश्यत् तमाऽहरत् तेनायजत ततो वै तस्मै श्रद्देवा अदधतागच्छत् पुरोधां य एवं विद्वांसश्चतुर्विंशतिरात्रमासते श्रदेभ्यो मनुष्या दधते गच्छन्ति पुरोधां[1] ज्योतिर्गौरायुरिति त्र्यहा भवन्तीयं वाव ज्योतिरन्तरिक्षं गौरसावायु-(१)-रिमानेव लोकानभ्यारोहन्त्य[2]भिपूर्वं त्र्यहा भवन्त्यभिपूर्वमेव सुवर्गं लोकमभ्यारोहन्त्य[3] सत्त्रं वा एतद्यदछन्दोमं यच्छन्दोमा भवन्ति तेन सत्त्रं देवता एव पृष्ठैरव रुन्धते पशूञ्छन्दोमैरोजो वै वीर्यं पृष्ठानि पशवश्छन्दोमा ओजस्येव वीर्ये पशुषु प्रति तिष्ठन्ति बृहद्रथंतराभ्यां यन्तीयं वाव रथंतरमसौ बृहदाभ्यामेव (२) यन्त्यथो अनयोरेव प्रति तिष्ठन्त्येते वै यज्ञस्याञ्जसायनी स्रुती ताभ्यामेव सुवर्गं लोकं यन्ति[4] चतुर्विंशतिरात्रो भवति चतुर्विंशतिरर्धमासाः संवत्सरः संवत्सरः सुवर्गो लोकः संवत्सर एव सुवर्गे लोके प्रति तिष्ठन्त्यथो चतुर्विंशत्यक्षरा गायत्री गायत्री ब्रह्मवर्चसं गायत्रियैव ब्रह्मवर्चसमव रुन्धते[5] ऽतिरात्राव्भितो भवतो ब्रह्मवर्चसस्य परिगृहीत्यै[6] ॥ (अन्तरिक्षं गौरसावायु, -राभ्यामेव, पञ्चचत्वारिंशच्च) ॥ १ ॥

अपरश्चतुर्विंशतिरात्रः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

यथा वै मनुष्या एवं देवा अग्र आसन् तेऽकामयन्तावर्तिं पाप्मानं मृत्युमपहत्य दैवीं संसदं गच्छेमेति त एतं चतुर्विंशतिरात्रमपश्यन् तमाऽहरन् तेनायजन्त ततो वै तेऽवर्तिं पाप्मानं मृत्युमपहत्य दैवीं संसदमगच्छन् य एवं विद्वांसश्चतुर्विंशतिरात्रमासतेऽवर्तिमेव पाप्मानमपहत्य श्रियं गच्छन्ति श्रीर्हि मनुष्यस्य (१) दैवी संसं[1]ज्ज्योतिरतिरात्रो भवति सुवर्गस्य लोकस्यानुख्यात्यै[2] पृष्ठ्यः षडहो भवति षड् वा ऋतवः संवत्सरस्तं मासा अर्धमासा ऋतवः प्रविश्य दैवीं संसदमगच्छन् य एवं विद्वांसश्चतुर्विंशतिरात्रमासते संवत्सरमेव प्रविश्य वस्यसीं संसदं गच्छन्ति[3] त्रयस्त्रयस्त्रिंशा अवस्ताद्भवन्ति त्रयस्त्रयस्त्रिंशाः परस्तात् त्रयस्त्रिंशैरेवोभयतोऽवर्तिं पाप्मानमपहत्य दैवीं संसदं मध्यतो (२) गच्छन्ति पृष्ठानि हि दैवी संसं[4]ज्जामि वा एतत् कुर्वन्ति यत् त्रयस्त्रयस्त्रिंशा अन्वञ्चो मध्येऽनिरुक्तो भवति तेनाजाम्यू[5]र्ध्वानि पृष्ठानि भवन्त्यूर्ध्वाश्छन्दोमा उभाभ्यां रूपाभ्यां सुवर्गं लोकं यन्त्य[6] सत्त्रं वा एतद्यदछन्दोमं यच्छन्दोमा भवन्ति तेन सत्त्रं देवता एव पृष्ठैरव रुन्धते पशूञ्छन्दोमैरोजो वै वीर्यं पृष्ठानि पशव-(३)-श्छन्दोमा ओजस्येव वीर्ये पशुषु प्रति तिष्ठन्ति[7] त्रयस्त्रयस्त्रिंशा अवस्ताद्भवन्ति

त्रयस्त्रयस्त्रिꣳशाः परस्तान्मध्ये पृष्ठान्युरो वै त्रयस्त्रिꣳशा आत्मा पृष्ठान्यात्मन्न एव तद्यजमानाः शर्म नह्यन्तेऽनार्त्यै[८] बृहद्रथंतराभ्यां यन्तीयं वाव रथंतरमसौ बृहदाभ्यामेव यन्त्यथो अनयोरेव प्रति तिष्ठन्त्येते वै यज्ञस्याञ्जसायनी स्रुती ताभ्यामेव (४) सुवर्गं लोकं यन्ति पराञ्चो वा एते सुवर्गं लोकमभ्यारोहन्ति ये पराचीनानि पृष्ठान्युपयन्ति प्रत्यङ् षडहो भवति प्रत्यवरूढ्या अथो प्रतिष्ठित्या उभयोर्लोकयोर्ऋद्ध्वोत् तिष्ठन्ति[९] त्रिवृतोऽधि त्रिवृतमुप यन्ति स्तोमानाꣳ संपत्त्यै प्रभवाय ज्योतिरग्निष्टोमो भवत्ययं वाव स क्षयोऽस्मादेव तेन क्षयान्न यन्ति[१०] चतुर्विꣳशतिरात्रो भवति चतुर्विꣳशतिरर्धमासाः संवत्सरः (५) संवत्सरः सुवर्गो लोकः संवत्सर एव सुवर्गे लोके प्रति तिष्ठन्त्यथो चतुर्विꣳशत्यक्षरा गायत्री गायत्री ब्रह्मवर्चसं गायत्रियैव ब्रह्मवर्चसमव रुन्धते[११] ऽतिरात्रावभितो भवतो ब्रह्मवर्चसस्य परिगृहीत्यै[१२] ॥
(मनुष्यस्य, मध्यतः, पशव,- स्ताभ्यामेव, संवत्सर,- श्चतुर्विꣳशतिश्च) ॥ २ ॥

त्रिंशद्रात्रः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

ऋक्षा वा इयमलोमकाऽऽसीत् साऽकामयतौषधीभिर्वनस्पतिभिः प्र जायेयेति सैतास्त्रिꣳशतꣳ रात्रीरपश्यत् ततो वा इयमोषधीभिर्वनस्पतिभिः प्राजायत ये प्रजाकामाः पशुकामाः स्युस्त एता आसीरन् प्रैव जायन्ते प्रजया पशुभि[१]-रियं वा अक्षुध्यत् सैतां विराजमपश्यत् तामात्मन् धित्वाऽन्नाद्यमवारुन्धौषधी-(१)-र्वनस्पतीन् प्रजां पशून् तेनावर्धत सा जेमानं महिमानमगच्छद्य एवं विद्वाꣳस एता आसते विराजमेवाऽऽत्मन् धित्वाऽन्नाद्यमव रुन्धते वर्धन्ते प्रजया पशुभिर्जेमानं महिमानं गच्छन्ति[२] ज्योतिरतिरात्रो भवति सुवर्गस्य लोकस्यानुख्यात्यै[३] पृष्ठ्यः षडहो भवति षड् वा ऋतवः षड् पृष्ठानि पृष्ठैरेवर्तूनन्वारोहन्त्यृतुभिः संवत्सरं ते संवत्सर एव (२) प्रति तिष्ठन्ति[४] त्रयस्त्रिꣳशात् त्रयस्त्रिꣳशमुप यन्ति यज्ञस्य संतत्या अथो प्रजापतिर्वै त्रयस्त्रिꣳशः प्रजापतिमेवाऽऽरभन्ते प्रतिष्ठित्यै[५] त्रिणवो भवति विजित्यै[६] एकविꣳशो भवति प्रतिष्ठित्या अथो रुचमेवाऽऽत्मन् दधते[७] त्रिवृदग्निष्टुद्भवति पाप्मानमेव तेन निर्दहन्तेऽथो तेजो वै त्रिवृत् तेज एवाऽऽत्मन् दधते[८] पञ्चदश इन्द्रस्तोमो भवतीन्द्रियमेवाव (३) रुन्धते[९] सप्तदशो भवत्यन्नाद्यस्यावरुद्ध्या अथो प्रैव तेन जायन्ते[१०] एकविꣳशो भवति प्रतिष्ठित्या अथो रुचमेवाऽऽत्मन् दधते[११] चतुर्विꣳशो भवति चतुर्विꣳशतिरर्धमासाः संवत्सरः संवत्सरः सुवर्गो लोकः संवत्सर एव सुवर्गे लोके प्रति तिष्ठन्त्यथो एष वै विषूवान् विषूवन्तो भवन्ति य एवं विद्वाꣳस एता आसते[१२] चतुर्विꣳशात् पृष्ठान्युप यन्ति संवत्सर एव प्रतिष्ठाय (४) देवता अभ्यारोहन्ति[१३] त्रयस्त्रिꣳशात् त्रयस्त्रिꣳशमुप यन्ति त्रयस्त्रिꣳशद्वै देवता देवतास्वेव प्रति तिष्ठन्ति[१४] त्रिणवो भवतीमे वै लोकास्त्रिणव एष्वेव लोकेषु प्रति तिष्ठन्ति[१५] द्वावेकविꣳशौ भवतः प्रतिष्ठित्या अथो रुचमेवाऽऽत्मन् दधते[१६] बहवः षोडशिनो भवन्ति तस्माद्बहवः प्रजासु वृषाणो[१७] यदेते स्तोमा व्यतिषक्ता भवन्ति तस्मादियमोषधीभिर्वनस्पतिभिर्व्यतिषक्ता (५) व्यतिषज्यन्ते प्रजया पशुभिर्य एवं विद्वाꣳस एता आसते[१८] ऽक्लृप्ता वा एते सुवर्गं लोकं यन्त्युच्चावचान् हि स्तोमानुपयन्ति यदेत ऊर्ध्वाः क्लृप्ताः स्तोमा भवन्ति क्लृप्ता

एव सुवर्गं लोकं यन्त्युभयोरेभ्यो लोकयोः कल्पते[20] त्रिꣳशदेतास्त्रिꣳशदक्षरा विराडन्नं विराड् विराजै-वान्नाद्यमव रुन्धते[21] ऽतिरात्रावभितो भवतोऽन्नाद्यस्य परिगृहीत्यै[22] ॥ (ओषधीः, संवत्सर एवा,- वं, प्रतिष्ठाय, व्यतिषक्तैः,- काङ्क्षपञ्चाशच्च) ॥ ३ ॥

द्वात्रिंशद्रात्रः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

प्रजापतिः सुवर्गं लोकमैत् तं देवा येनयेन छन्दसाऽनु प्रायुञ्जत तेन नाऽऽप्नुवन् त एता द्वात्रिꣳशतꣳ रात्रीरपश्यन् द्वात्रिꣳशदक्षराऽनुष्टुगानुष्टुभः प्रजापतिः स्वेनैव छन्दसा प्रजापतिमाप्त्वाऽभ्यारुह्य सुवर्गं लोकमायन् य एवं विद्वाꣳस एता आसते द्वात्रिꣳशदेता द्वात्रिꣳशदक्षराऽनुष्टुगानुष्टुभः प्रजापतिः स्वेनैव छन्दसा प्रजापतिमाप्त्वा श्रियं गच्छन्ति (१) श्रीर्हि मनुष्यस्य सुवर्गो लोको[1] द्वात्रिꣳशदेता द्वात्रिꣳ-शदक्षराऽनुष्टुग्वागनुष्टुप् सर्वामेव वाचमाप्नुवन्ति सर्वे वाचो वदितारो भवन्ति सर्वे हि श्रियं गच्छन्ति[2] ज्योतिर्गौरायुरिति त्र्यहा भवन्तीयं वाव ज्योतिरन्तरिक्षं गौरसावायुरिमानेव लोकानभ्यारोहन्त्यभिपूर्वं त्र्यहा भवन्त्यभिपूर्वमेव सुवर्गं लोकमभ्यारोहन्ति[3] बृहद्रथंतराभ्यां यन्ती-(२)-यं वाव रथंतरमसौ बृह-द्राभ्यामेव यन्त्यथो अनयोरेव प्रति तिष्ठन्त्येते वै यज्ञस्याञ्जसायनी स्रुती ताभ्यामेव सुवर्गं लोकं यन्ति[4] पराञ्चो वा एते सुवर्गं लोकमभ्यारोहन्ति ये पराचस्त्र्यहानुपयन्ति प्रत्यङ् त्र्यहो भवति प्रत्यवरूढ्या अथो प्रतिष्ठित्या उभयोर्लोकयोर्ऋद्ध्वोत्तिष्ठन्ति[5] द्वात्रिꣳशदेतास्तासां यास्त्रिꣳशत् त्रिꣳशदक्षरा (३) विराडन्नं विराड् विराजैवान्नाद्यमव रुन्धते ये द्वे अहोरात्रे एव ते उभाभ्याꣳ रूपाभ्याꣳ सुवर्गं लोकं यन्त्य[6]— तिरात्रावभितो भवतः परिगृहीत्यै[7] ॥ (गच्छन्ति, यन्ति, त्रिꣳशदक्षरा, द्वाविꣳशतिश्च) ॥ ४ ॥

त्रयस्त्रिंशद्रात्रः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

द्वे वाव देवसत्रे द्वादशाहश्चैव त्रयस्त्रिꣳशदहश्च य एवं विद्वाꣳसस्त्रयस्त्रिꣳशदहमासते साक्षादेव देवता अभ्यारोहन्ति यथा खलु वै श्रेयानभ्यारूढः कामयते तथा करोति यद्यवविध्यति पापीयान् भवति यदि नावविध्यति सदृङ् य एवं विद्वाꣳसस्त्रयस्त्रिꣳशदहमासते वि पाप्मना भ्रातृव्येणाऽऽवर्तन्ते[1] ऽहर्भाजो वा एता देवा अग्र आऽहर-(१)-न्नहरेकोऽभजताहरेकस्ताभिर्वै ते प्रबाहुगार्ध्नुवन् य एवं विद्वाꣳसस्त्रयस्त्रिꣳ-शदहमासते सर्व एव प्रबाहुगृध्नुवन्ति सर्वे ग्रामणीयं प्राप्नुवन्ति[2] पञ्चाहा भवन्ति पञ्च वा ऋतवः संवत्सर ऋतुष्वेव संवत्सरे प्रति तिष्ठन्त्यथो पञ्चाक्षरा पङ्क्तिः पाङ्क्तो यज्ञो यज्ञमेवाव रुन्धते[3] त्रीण्या-श्विनानि भवन्ति त्रय इमे लोका एष्वे-(२)-व लोकेषु प्रति तिष्ठन्त्यथो त्रीणि वै यज्ञस्येन्द्रियाणि तान्ये-वाव रुन्धते[4] विश्वजिद्भवत्यन्नाद्यस्यावरुद्ध्यै[5] सर्वपृष्ठो भवति सर्वस्याभिजित्यै[6] वाग्वै द्वादशाहो यत् पुरस्ताद् द्वादशाहमुपेयुरनाप्तां वाचमुपेयुरुपदासुकैषां वाक् स्यादुपरिष्टाद् द्वादशाहमुप यन्त्याप्तामेव वाचमुप यन्ति तस्मादुपरिष्टाद्वाचा वदामो[7] ऽवान्तरं (३) वै दशरात्रेण प्रजापतिः प्रजा असृजत यद्दशरात्रो भवति प्रजा एव तद्यजमानाः सृजन्त[8] एताꣳ ह वा उदङ्कः शौल्बायनः सत्रस्यर्धिमुवाच यद्दशरात्रो यद्दशरात्रो भवति सत्रस्यर्ध्या अथो यदेव पूर्वेष्वहःसु विलोम क्रियते तस्यैवैषा शान्ति— र्द्व्यनीका वा एता रात्रयो यजमाना विश्वजित् सहातिरात्रेण पूर्वाः षोडश सहा-(४)-तिरात्रेणोत्तराः

षोडश य एवं विद्वाꣳसस्त्रयस्त्रिꣳशदहमासत ऐषां द्व्यनीका प्रजा जायते[10] ऽतिरात्रावभितो भवतः परिगृहीत्यै[11] ॥ (अहर्,-ओर्ध्व,-वान्तरꣳ, षोडश तृह. सप्तदश च) ॥ ५ ॥

षट्त्रिंशद्रात्रः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

आदित्या अकामयन्त सुवर्गं लोकमियामेति ते सुवर्गं लोकं न प्राजानन्न सुवर्गं लोकमायन् त एतꣳ षट्त्रिꣳशद्रात्रमपश्यन् तमाऽहरन् तेनायजन्त ततो वै ते सुवर्गं लोकं प्राजानन्त्सुवर्गं लोकमायन् य एवं विद्वाꣳसः षट्त्रिꣳशद्रात्रमासते सुवर्गमेव लोकं प्र जानन्ति सुवर्गं लोकं यन्ति[1] ज्योतिरतिरात्रो (१) भवति ज्योतिरेव पुरस्ताद्दधते सुवर्गस्य लोकस्यानुख्यात्यै[2] षडहा भवन्ति षड् वा ऋतव ऋतुष्वेव प्रति तिष्ठन्ति[3] चत्वारो भवन्ति चतस्रो दिशो दिक्ष्वेव प्रति तिष्ठन्त्य[4]—सत्रं वा एतद्यदछन्दोमं यच्छन्दोमा भवन्ति तेन सत्रं देवता एव पृष्ठैरव रुन्धते पशूञ्छन्दोमैरोजो वै वीर्यं पृष्ठानि पशवश्छन्दोमा ओजस्येव (२) वीर्ये पशुषु प्रति तिष्ठन्ति[5] षट्त्रिꣳशद्रात्रो भवति षट्त्रिꣳशदक्षरा बृहती बार्हताः पशवो बृहत्यैव पशूनव रुन्धते बृहती छन्दसाꣳ स्वाराज्यमाश्नुताश्नुवते स्वाराज्यं य एवं विद्वाꣳसः षट्त्रिꣳशद्रात्रमासते सुवर्गमेव लोकं यन्त्य[6]—तिरात्रावभितो भवतः सुवर्गस्य लोकस्य परिगृहीत्यै[7] ॥ (अतिरात्र, ओजस्येव, षट्त्रिꣳशच्च) ॥ ६ ॥

एकोनपञ्चाशद्रात्रः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

वसिष्ठो हतपुत्रोऽकामयत विन्देय प्रजामभि सौदासान् भवेयमिति स एतमेकस्मान्नपञ्चाशमपश्यत् तमाऽहरत् तेनायजत ततो वै सोऽविन्दत प्रजामभि सौदासानभवद्य एवं विद्वाꣳस एकस्मान्नपञ्चाशमासते विन्दन्ते प्रजामभि भ्रातृव्यान् भवन्ति[1] त्रयस्त्रिवृतोऽग्निष्टोमा भवन्ति वज्रस्यैव मुखꣳ सꣳ श्यन्ति[2] दश पञ्चदशा भवन्ति पञ्चदशो वज्रो (१) वज्रमेव भ्रातृव्येभ्यः प्र हरन्ति[3] षोडशिमद्दशम-महर्भवति वज्र एव वीर्यं दधति[4] द्वादश सप्तदशा भवन्त्यन्नाद्यस्यावरुद्ध्या अथो प्रैव तैर्जायन्ते[5] पृष्ठ्यः षडहो भवति षड्वा ऋतवः षट् पृष्ठानि पृष्ठैरेवर्तूनन्वारोहन्त्यृतुभिः संवत्सरं ते संवत्सर एव प्रति तिष्ठन्ति[6] द्वादशैकविꣳशा भवन्ति प्रतिष्ठित्या अथो रुचमेवाऽऽत्मन् (२) दधते[7] बहवः षोडशिनो भवन्ति विजित्यै[8] षडाश्विनानि भवन्ति षड्वा ऋतव ऋतुष्वेव प्रति तिष्ठन्त्यू[9]—नातिरिक्ता वा एता रात्रय ऊनास्तद्यदेकस्यै न पञ्चाशदतिरिक्तास्तद्यद्भूयसीरष्टाचत्वारिꣳशत ऊनाच्च खलु वा अतिरिक्ताच्च प्रजापतिः प्राजायत[10] ये प्रजाकामाः पशुकामाः स्युस्त एता आसीरन् प्रैव जायन्ते प्रजया (३) पशुभि[11]—र्वैराजो वा एष यज्ञो यदेकस्मान्नपञ्चाशो य एवं विद्वाꣳस एकस्मान्नपञ्चाशमासते विराजमेव गच्छन्त्यन्नादा भवन्त्य[12]—तिरात्रावभितो भवतोऽन्नाद्यस्य परिगृहीत्यै[13] ॥ (वज्र, आत्मन्, प्रजया, द्वाविꣳशतिश्च) ॥ ७ ॥

संवत्सरसत्रदीक्षाकालः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

संवत्सराय दीक्षिष्यमाणा एकाष्टकायां दीक्षेरन्नेषा वै संवत्सरस्य पत्नी यदेकाष्टकैतस्यां वा एष एताꣳ रात्रिं वसति साक्षादेव संवत्सरमारभ्य दीक्षन्त[1] आर्तं वा एते संवत्सरस्याभि दीक्षन्ते य एकाष्टकायां दीक्षन्तेऽन्तनामानावृतू भवतो व्यस्तं वा एते संवत्सरस्याभि दीक्षन्ते य एकाष्टकायां दीक्षन्तेऽन्तनामानावृतू भवतः फल्गुनीपूर्णमासे दीक्षेरन् मुखं वा एतत् (१) संवत्सरस्य यत् फल्गुनी-

पूर्णमासो मुखत एव संवत्सरमारभ्य दीक्षन्ते[2] तस्यैकैव निर्या यत् साम्मेध्ये विषूवान्त्संपद्यते चित्रा-
पूर्णमासे दीक्षेरन् मुखं वा एतत् संवत्सरस्य यच्चित्रापूर्णमासो मुखत एव संवत्सरमारभ्य दीक्षन्ते तस्य
न का चन निर्या भवति[3] चतुरहे पुरस्तात् पौर्णमास्यै दीक्षेरन् तेषामेकाष्टकायां क्रयः सं पद्यते तेनै-
काष्टकां न छम्बट् कुर्वन्ति[4] तेषां (२) पूर्वपक्षे सुत्या सं पद्यते पूर्वपक्षं मासा अभि सं पद्यन्ते ते पूर्व-
पक्ष उत् तिष्ठन्ति तानुत्तिष्ठत ओषधयो वनस्पतयोऽनूत् तिष्ठन्ति तान् कल्याणी कीर्तिरनूत् तिष्ठत्यरा-
त्सुरिमे यजमाना इति तदनु सर्वे राध्नुवन्ति[5] ॥ (एत,- छम्बट् कुर्वन्ति तेषां, चतुस्त्रिंशच्च) ॥ ८ ॥

दीक्षा उपसदश्च ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

सुवर्गं वा एते लोकं यन्ति ये सत्रमुपयन्त्यभीन्धत एव दीक्षाभिरात्मानꣳ श्रपयन्त उपसद्भि[1]र्द्वाभ्यां
लोमाव द्यन्ति द्वाभ्यां त्वचं द्वाभ्यामसृद् द्वाभ्यां माꣳसं द्वाभ्यामस्थि द्वाभ्यां मज्जानमात्मदक्षिणं वै सत्र-
मात्मनमेव दक्षिणां नीत्वा सुवर्गं लोकं यन्ति[2] शिखामनु प्र वपन्त ऋद्ध्या अथो रघीयाꣳसः सुवर्गं
लोकमयामेति[3] ॥ (सुवर्गं पञ्चाशत्) ॥ ९ ॥

प्रायणीयमहः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

ब्रह्मवादिनो वदन्त्यतिरात्रः परमो यज्ञक्रतूनां कस्मात् तं प्रथममुप यन्तीत्येतद्वा अग्निष्टोमं प्रथममुप
यन्त्यथोक्थ्यमथ षोडशिनमथातिरात्रमनुपूर्वमेवैतद्यज्ञक्रतूनुपेत्य तानालभ्य परिगृह्य सोममेवैतत् पिबन्त
आसते ज्योतिष्टोमं प्रथममुप यन्ति ज्योतिष्टोमो वै स्तोमानां मुखं मुखत एव स्तोमान् प्र युङ्क्ते[1] ते
(१) सꣳस्तुता विराजमभि सं पद्यन्ते द्वे चर्चावति रिच्येते एकया गौरतिरिक्त एकयाऽऽयुरूनः सुवर्गो
वै लोको ज्योतिरूर्ग्विराट्त्सुवर्गमेव तेन लोकं यन्ति[2] रथंतरं दिवा भवति रथंतरं नक्तमित्याहुर्ब्रह्मवा-
दिनः केन तदजामीति सौभरं तृतीयसवने ब्रह्मसामं बृहत् तन्मध्यतो दधति विधृत्यै तेनाजामि[3] ॥
(त, एकान्नपञ्चाशच्च) ॥ १० ॥

संवत्सरगतेषु सर्वमासेष्वहानि ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

ज्योतिष्टोमं प्रथममुप यन्त्यस्मिन्नेव तेन लोके प्रति तिष्ठन्ति गोष्टोमं द्वितीयमुप यन्त्यन्तरिक्ष एव तेन
तिष्ठन्त्यायुष्टोमं तृतीयमुप यन्त्यमुष्मिन्नेव तेन लोके प्रति तिष्ठन्तीयं वाव ज्योतिरन्तरिक्षं गौरसावायुर्य-
देतान्त्स्तोमानुपयन्त्येष्वेव तल्लोकेषु सत्रिणः प्रतितिष्ठन्तो यन्ति[1] ते सꣳस्तुता विराज-(१)-मभि सं
पद्यन्ते द्वे चर्चावति रिच्येते एकया गौरतिरिक्त एकयाऽऽयुरूनः सुवर्गो वै लोको ज्योतिरूर्ग्विराडूर्जमेवाव
रुन्धते ते न क्षुधाऽऽर्तिमार्च्छन्त्यक्षोधुका भवन्ति क्षुत्संबाधा इव हि सत्रिणो[2]ऽग्निष्टोमावभितः प्रधी
तावुक्थ्या मध्ये नभ्यं तत् तदेतत् परियद्देवचक्रं यदेतेन (२) षडहेन यन्ति देवचक्रमेव समारो-
हन्त्यरिष्ट्यै ते स्वस्ति समश्नुवते[3] षडहेन यन्ति षड्वा ऋतव ऋतुष्वेव प्रति तिष्ठन्त्यु[4]भयतो ज्योतिषा
यन्त्युभयत एव सुवर्गे लोके प्रतितिष्ठन्तो यन्ति[5] द्वौ षडहौ भवतस्तानि द्वादशाहानि सं पद्यन्ते द्वादशो
वै पुरुषो द्वे सक्थ्यौ द्वौ बाहू आत्मा च शिरश्च चत्वार्यङ्गानि स्तनौ द्वादशौ (३) तत् पुरुषमनु पर्या-
वर्तन्ते[6] त्रयः षडहा भवन्ति तान्यष्टादशाहानि सं पद्यन्ते नवान्यानि नवान्यानि नव वै पुरुषे प्राणा-

स्तत् प्राणाननु पर्यावर्तन्ते चत्वारः षडहा भवन्ति तानि चतुर्विंशतिरहानि सं पद्यन्ते चतुर्विंशतिरर्धमासाः संवत्सरस्तत् संवत्सरमनु पर्यावर्तन्ते ऽप्रतिष्ठितः संवत्सर इति खलु वा आहुर्वर्षीयान् प्रतिष्ठाया इत्येतावद्वै (४) संवत्सरस्य ब्राह्मणं यावन्मासो मासिमास्येव प्रतितिष्ठन्तो यन्ति ॥
(विराजं,- मेतेन, द्वादश,- वेतावद्वा, अष्टौ च) ॥ ११ ॥

अश्वमेधाङ्गापाठ्यहोममन्त्राः, परियानमन्त्राश्च ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

मेषस्त्वा पचतैरवतु लोहितग्रीवश्छागैः शल्मलिर्वृद्ध्या पर्णो ब्रह्मणा प्लक्षो मेधेन न्यग्रोधश्चमसै—रुदुम्बर ऊर्जा गायत्री छन्दोभि—स्त्रिवृत् स्तोमै—रवन्तीः स्थावन्तीस्त्वाऽवन्तु प्रियं त्वा प्रियाणां वर्षिष्ठमाप्यानां निधीनां त्वा निधिपतिं हवामहे वसो मम ॥ (मेषः षट्त्रिंशत) ।१२।

(१३-१४) अपां होममन्त्राः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

कूप्याभ्यः स्वाहा कूल्याभ्यः स्वाहा विकर्याभ्यः स्वाहाऽवट्याभ्यः स्वाहा खन्याभ्यः स्वाहा ह्रद्याभ्यः स्वाहा सूद्याभ्यः स्वाहा सरस्याभ्यः स्वाहा वैशन्तीभ्यः स्वाहा पल्वल्याभ्यः स्वाहा वर्ष्याभ्यः स्वाहाऽवर्ष्याभ्यः स्वाहा ह्रादुनीभ्यः स्वाहा पृष्वाभ्यः स्वाहा स्यन्दमानाभ्यः स्वाहा स्थावराभ्यः स्वाहा नादेयीभ्यः स्वाहा सैन्धवीभ्यः स्वाहा समुद्रियाभ्यः स्वाहा सर्वाभ्यः स्वाहा ॥ (कूप्याभ्यश्चत्वारिंशत्) ॥ १३ ॥

अद्भ्यः स्वाहा वहन्तीभ्यः स्वाहा परिवहन्तीभ्यः स्वाहा समन्तं वहन्तीभ्यः स्वाहा शीघ्रं वहन्तीभ्यः स्वाहा शीभं वहन्तीभ्यः स्वाहो—ग्रं वहन्तीभ्यः स्वाहा भीमं वहन्तीभ्यः स्वाहाऽम्भोभ्यः स्वाहा नभोभ्यः स्वाहा महोभ्यः स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा ॥ अद्भ्य एकान्नत्रिंशत्) ॥ १४ ॥

शुनः प्रहारः ॥ १ द्विपदा गायत्री; २ एकपदा गायत्री; ३ पङ्क्तिः; ४ त्रिष्टुप् । विश्वेदेवा ऋषयः

यो अर्वन्तं जिघांसति तमभ्यमीति वरुणः ॥
परो मर्तः परः श्वा ॥
अहं च त्वं च वृत्रहन्त्सं बभूव सनिभ्य आ ।
अरातीवा चिदद्रिवोऽनु नौ शूर मंसतै भद्रा इन्द्रस्य रातयः ॥
अभि क्रत्वेन्द्र भूरध ज्मन्न ते विव्यङ्महिमानं रजांसि ।
स्वेना हि वृत्रं शवसा जघन्थ न शत्रुरन्तं विविद-(१)-युधा ते ॥ (विविद्, द्वे च) ॥१५॥

यव्याख्यहोमः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ॥

नमो राज्ञे नमो वरुणाय नमोऽश्वाय नमः प्रजापतये नमोऽधिपतये ऽधिपतिरस्यधिपतिं मा कुर्वधिपतिरहं प्रजानां भूयासं मां धेहि मयि धेह्यु—पाकृताय स्वाहा ऽऽलब्धाय स्वाहा हुताय स्वाहा ॥ (नम एकान्नत्रिंशत्) ॥ १६ ॥

गव्याख्याहोमः ॥ १-४ त्रिष्टुप् । विश्वेदेवा ऋषयः ।

मयोभूर्वातो अभि वातूस्रा ऊर्जस्वतीरोषधीरा रिशन्ताम् ।
पीवस्वतीर्जीवधन्याः पिबन्त्ववसाय पद्वते रुद्र मृड ॥
याः सरूपा विरूपा एकरूपा यासामग्निरिष्ट्या नामानि वेद ।
या अङ्गिरसस्तपसेह चक्रुस्ताभ्यः पर्जन्य महि शर्म यच्छ ॥
या देवेषु तनुवमैरयन्त यासाꣳ सोमो विश्वा रूपाणि वेद ।
ता अस्मभ्यं पयसा पिन्वमानाः प्रजावतीरिन्द्र (१) गोष्ठे रिरीहि ॥
प्रजापतिर्मह्यमेता रराणो विश्वैर्देवैः पितृभिः संविदानः ।
शिवाः सतीरुप नो गोष्ठमाऽकस्तासां वयं प्रजया सꣳ सदेम ॥

इह धृतिः स्वाहे—ह विधृतिः स्वाहे—ह रन्तिः स्वाहे—ह रमतिः स्वाहा महीमू षु*— सुत्रामाणम्*— ॥ (इन्द्र,- द्वात्रिꣳशच्च) ॥ १७ ॥

ब्रह्मोद्यम् ॥ १-४ अनुष्टुप् , ५-६ त्रिष्टुप् । विश्वेदेवा ऋषयः ॥

किꣳ स्विदासीत् पूर्वचित्तिः किꣳ स्विदासीद्बृहद्वयः ।
किꣳ स्विदासीत् पिशङ्गिला किꣳ स्विदासीत् पिलिप्पिला ॥
द्यौरासीत् पूर्वचित्तिरश्व आसीद्बृहद्वयः । रात्रिरासीत् पिशङ्गिलाऽविरासीत् पिलिप्पिला ॥
कः स्विदेकाकी चरति क उ स्विज्जायते पुनः ।
किꣳ स्विद्धिमस्य भेषजं किꣳ स्विदावपनं महत् ॥
सूर्य एकाकी चरति (१) चन्द्रमा जायते पुनः ।
अग्निर्हिमस्य भेषजं भूमिरावपनं महत् ॥
पृच्छामि त्वा परमन्तं पृथिव्याः पृच्छामि त्वा भुवनस्य नाभिम् ।
पृच्छामि त्वा वृष्णो अश्वस्य रेतः पृच्छामि वाचः परमं व्योम ॥
वेदिमाहुः परमन्तं पृथिव्या यज्ञमाहुर्भुवनस्य नाभिम् ।
सोममाहुर्वृष्णो अश्वस्य रेतो ब्रह्मैव वाचः परमं व्योम ॥ (सूर्य एकाकी चरति, षट्चत्वारिꣳशच्च) ॥ १८ ॥

मरणोत्तरकालीनोऽश्वोपचारः ॥ गायत्री; २,८,१०,१२,१४-१५ अनुष्टुप्, ३,६ द्विपदा गायत्री; ४ एकपदा त्रिष्टुप्; ५ पंक्तिः । विश्वेदेवा ऋषयः ॥

अम्बे अम्बाल्यम्बिके न मा नयति कश्चन । स सस्त्यश्वकः ॥
सुभगे काम्पीलवासिनि सुवर्गे लोके सं प्रोर्ण्वाथाम् ।
आऽहमजानि गर्भधमा त्वमजासि गर्भधम् ॥

(१७ । ९-१०) तै. सं. १. ५. ११. १८-१९

तौ सह चतुरः पदः सं प्र सारयावहै[3] ॥
वृषा वाᳫं रेतोधा रेतो दधातू[4]—त् सक्थ्योर्गृदं धेह्यञ्जिमुदञ्जिमन्वज ।
यः स्त्रीणां जीवभोजनो य आसां (१) बिलधावनः । प्रियः स्त्रीणामपीच्यः[5] ॥
य आसां कृष्णे लक्ष्मणि सर्दिगृदिं परावधीत्[6] ॥
अम्बे अम्बाल्यम्बिके न मा यभति कश्चन । ससस्त्यश्वकः[7] ॥
ऊर्ध्वामेनामुच्छ्रयताद्वेणुभारं गिराविव । अथास्या मध्यमेधताᳫं शीते वाते पुनन्निव[8] ॥
अम्बे अम्बाल्यम्बिके न मा यभति कश्चन । ससस्त्यश्वकः[9] ॥
यद्धरिणी यवमत्ति न (२) पुष्टं पशु मन्यते । शूद्रा यदर्यजारा न पोषाय धनायति[10] ॥
अम्बे अम्बाल्यम्बिके न मा यभति कश्चन । ससस्त्यश्वकः[11] ॥
इयं यका शकुन्तिका ऽऽहलमिति सर्पति ।
आहतं गभे पसो नि जल्गुलीति धाणिका[12] ॥
अम्बे अम्बाल्यम्बिके न मा यभति कश्चन । ससस्त्यश्वकः[13] ॥
माता च ते पिता च तेऽग्रं वृक्षस्य रोहतः (३) ।
प्र सुलामीति ते पिता गभे मुष्टिमतᳫंसयत्[14] ॥
दधिक्राव्णो अकारिषं जिष्णोरश्वस्य वाजिनः ।
सुरभि नो मुखा करत् प्र ण आयूᳫंषि तारिषत्[15] ॥
आपो हि ष्ठा मयोभुवस्ता न ऊर्जे दधातन । महे रणाय चक्षसे[16] ॥
यो वः शिवतमो रसस्तस्य भाजयतेह नः । उशतीरिव मातरः[17] ॥
तस्मा अरं गमाम वो यस्य क्षयाय जिन्वथ (४) । आपो जनयथा च नः[18] ॥
(आसा,-मत्ति न, रोहतो, जिन्वथ, चत्वारि च) ॥ १९ ॥

मरणप्राक्कालीनोऽश्वोपचारः ॥ ७ बृहती; ८ उपरिष्टाद्बृहती, अनुष्टुप् वा; ९-११ गायत्री । विश्वेदेवा ऋषयः ॥

भू—र्भुवः सुव—र्वसवस्त्वाऽञ्जन्तु गायत्रेण छन्दसा रुद्रास्त्वाऽञ्जन्तु त्रैष्टुभेन छन्दसा ऽऽदित्यास्त्वाऽञ्जन्तु जागतेन छन्दसा[1] ॥
यद्वातो अपो अगमदिन्द्रस्य तनुवं प्रियाम् । एतᳫं स्तोतरेतेन पथा पुनरश्वमा वर्तयासि नः[2] ॥
लाजी३ञ्छाची३न् यशो ममा३म् ।
यव्यायै गव्याया एतद्देवा अन्नमत्तैतदन्नमद्धि प्रजापते[3] ॥
युञ्जन्ति ब्रध्न-(१)-मरुषं चरन्तं परि तस्थुषः । रोचन्ते रोचना दिवि[4] ॥
युञ्जन्त्यस्य काम्या हरी विपक्षसा रथे । शोणा धृष्णू नृवाहसा[5] ॥

केतुं कृण्वन्नकेतवे पेशो मर्या अपेशसे । समुषद्भिरजायथाः[११] ॥ (अश्वं, पञ्चत्रिंशतिश्च) ॥२०॥

सन्ततिहोममन्त्राः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

प्राणाय स्वाहा[१] व्यानाय स्वाहा[२] ऽपानाय स्वाहा[३] स्नावभ्यः स्वाहा[४] संतानेभ्यः स्वाहा[५] परिसंतानेभ्यः स्वाहा[६] पर्वभ्यः स्वाहा[७] संधानेभ्यः स्वाहा[८] शरीरेभ्यः स्वाहा[९] यज्ञाय स्वाहा[१०] दक्षिणाभ्यः स्वाहा[११] सुवर्गाय स्वाहा[१२] लोकाय स्वाहा[१३] सर्वस्मै स्वाहा[१४] ।
(प्राणायाष्टाविंशतिः) ॥ २१ ॥

प्रमुक्तिहोमः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

सिताय स्वाहा[१] ऽसिताय स्वाहा[२] ऽभिहिताय स्वाहा[३] ऽनभिहिताय स्वाहा[४] युक्ताय स्वाहा[५] ऽयुक्ताय स्वाहा[६] सुयुक्ताय स्वाहो[७]द्युक्ताय स्वाहा[८] विमुक्ताय स्वाहा[९] प्रमुक्ताय स्वाहा[१०] वञ्चते स्वाहा[११] परिवञ्चते स्वाहा[१२] संवञ्चते स्वाहा[१३] ऽनुवञ्चते स्वाहो[१४]द्वञ्चते स्वाहा[१५] यते स्वाहा[१६] धावते स्वाहा[१७] तिष्ठते स्वाहा[१८] सर्वस्मै स्वाहा[१९] ॥ (सितायाष्टात्रिंशत्) ॥ २२ ॥

[बृहस्पति- १४५। -यश- २७४। -क्षाः २९९। प्रजापति- १७२। -र्द्वे २१७। आदित्या १३६। वसिष्ठः १७२। संवत्सराय १३४। सुवर्गं ५०। ब्रह्मवादिनो ९९। ज्योतिष्टोमं २०८। मेषः ३६। कूप्याभ्यो ४०। ऽङ्गो २९। यो ५२। नमो २९। मयोभूः ८८। किम- ९६। -स्वे २०४। भूः ७५। प्राणाय २८। सिताय ३८। द्वाविंशतिः ॥ २६२१]

[इति सप्तमकाण्डे चतुर्थः प्रपाठकः ॥४॥]

सत्रविशेषाभिधानम् ।

[अथ पञ्चमः प्रपाठकः ॥५॥]

गवामयनाख्यं संवत्सरसत्रम् ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

गावो वा एतत् सत्रमासताशृङ्गाः सतीः शृङ्गाणि नो जायन्ता इति कामेन तासां दश मासा निषण्णा आसन्नथ शृङ्गाण्यजायन्त ता उदतिष्ठन्नराल्स्मेत्यथ यासां नाजायन्त ताः संवत्सरमाप्त्वोदतिष्ठन्नरात्स्मेति यासां चाजायन्त यासां च न ता उभयीरुदतिष्ठन्नरात्स्मेति गोसत्रं वै (१) संवत्सरो य एवं विद्वाꣳसः संवत्सरमुपयन्त्यृध्नुवन्त्येव[१] तस्मात् तूपरा वार्षिकौ मासौ पत्वी चरति सत्राभिजितꣳह्यस्यै[२] तस्मात् संवत्सरसदो यत् किं च गृहे क्रियते तदाप्तमवरुद्धमभिजितं क्रियते[३] समुद्रं वा एते प्र प्लवन्ते ये संवत्सरमुपयन्ति यो वै समुद्रस्य पारं न पश्यति न वै स तत उदेति संवत्सरो (२) वै समुद्रस्तस्यैतत् पारं यदतिरात्रौ य एवं विद्वाꣳसः संवत्सरमुपयन्त्यनार्ता एवोदृचं गच्छन्ती[४]यं वै पूर्वोऽतिरात्रोऽसावुत्तरो मनः पूर्वो वागुत्तरः प्राणः पूर्वोऽपान उत्तरः प्ररोधनं पूर्वं उदयनमुत्तरो[५] ज्योतिष्टोमो वैश्वानरोऽतिरात्रो भवति ज्योतिरेव पुरस्ताद्दधते सुवर्गस्य लोकस्यानुख्यात्यै[६] चतुर्विꣳशः प्रायणीयो भवति चतुर्विꣳशतिरर्धमासाः (३) संवत्सरः प्रयन्त एव संवत्सरे प्रति तिष्ठन्ति तस्य त्रीणि च

शतानि षष्टिश्च स्तोत्रीयास्तावतीः संवत्सरस्य रात्रय उभे एव संवत्सरस्य रूपे आप्नुवन्ति[7] ते सꣳस्थित्या अरिष्ट्या उत्तरैरहोभिश्चरन्ति[8] षडहा भवन्ति षड् वा ऋतवः संवत्सर ऋतुष्वेव संवत्सरे प्रति तिष्ठन्ति[9] गौश्चाऽऽयुश्च मध्यतः स्तोमौ भवतः संवत्सरस्यैव तन्मिथुनं मध्यतो (४) दधति प्रजननाय[10] ज्योतिरभितो भवति विमोचनमेव तच्छन्दाꣳस्येव तद्विमोकं यन्त्यथो उभयतोज्योतिषैव षडहेन सुवर्गं लोकं यन्ति[11] ब्रह्मवादिनो वदन्त्यासते केन यन्तीति देवयानेन पथेति ब्रूयाच्छन्दाꣳसि वै देवयानः पन्था गायत्री त्रिष्टुब्जगती ज्योतिर्वै गायत्री गौस्त्रिष्टुगायुर्जगती यदेते स्तोमा भवन्ति देवयानेनैव (५) तत् पथा यन्ति[12] समानꣳ साम भवति देवलोको वै साम देवलोकादेव न यन्त्य[13]—न्याअन्या ऋचो भवन्ति मनुष्यलोको वा ऋचो मनुष्यलोकादेवान्यमन्यं देवलोकमभ्यारोहन्तो यन्त्य[14]—भिवर्तो ब्रह्मसामं भवति सुवर्गस्य लोकस्याभिवृत्त्या[15] अभिजिद्भवति सुवर्गस्य लोकस्याभिजित्यै[16] विश्वजिद्भवति विश्वस्य जित्यै[17] मासिमासि पृष्ठान्युप यन्ति मासिमास्यतिग्राह्या गृह्यन्ते मासिमास्येव वीर्यं (६) दधति मासां प्रतिष्ठित्या[18] उपरिष्टान्मासां पृष्ठान्युप यन्ति तस्मादुपरिष्टादोषधयः फलं गृह्णन्ति[19] ॥ (गोसत्रं वा, एति संवत्सरो, ऽर्धमासा, मिथुन मध्यतो देवयानेनैव, वीर्यं, त्रयोदश च) ॥ १ ॥

गवामयनस्य दशमासद्वादशमासविकल्पः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

गावो वा एतत् सत्रमासताशृङ्गाः सतीः शृङ्गाणि सिषासन्तीस्तासां दश मासा निषण्णा आसन्नथ शृङ्गाण्यजायन्त ता अब्रुवन्नरात्स्मोत् तिष्ठामाव तं काममरुत्समहि येन कामेन न्यषदामेति[1] तासामु त्वा अब्रुवन्नर्धा वा यावतीर्वाऽऽसामहा एवेमौ द्वादशौ मासौ संवत्सरꣳ संपाद्योत् तिष्ठामेति तासां (१) द्वादशे मासि शृङ्गाणि प्रावर्तन्त श्रद्धया वाऽश्रद्धया वा ता इमा यास्तूपरा उभय्यो वाव ता आर्ध्नुवन् याश्च शृङ्गाण्यसन्वन् याश्चोर्जमवारुन्धत[2]—र्ध्नोति दशसु मासूत्तिष्ठन्नृध्नोति द्वादशसु य एवं वेद[3] पदेन खलु वा एते यन्ति विन्दति खलु वै पदेन यन्[4] तद्वा एतदृद्धमयनं तस्मा-(२)-देतद्गोसनि[5] ॥
(तिष्ठामेति तासां, तस्माद्, द्वे च) ॥ २ ॥

पृष्ठ्यषडहविकल्पः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

प्रथमे मासि पृष्ठान्युप यन्ति मध्यम उप यन्त्युत्तम उप यन्ति[1] तदाहुर्या वै त्रिरेकस्याह्न उपसीदन्ति दह्रं वै साऽपराभ्यां दोहाभ्यां दुहेऽथ कुतः सा धोक्ष्यते यां द्वादश कृत्व उपसीदन्तीति संवत्सरꣳ संपाद्योत्तमे मासि सकृत् पृष्ठान्युपेयुस्तद्यजमाना यज्ञं पशूनव रुन्धते[2] समुद्रं वा (१) एतेनवारमपारं प्र प्लवन्ते ये संवत्सरमुपयन्ति यद् बृहद्रथंतरे अन्ववजेयुर्यथा मध्ये समुद्रस्य प्लवमन्ववजेयुस्तादृक् तद-नुत्सर्गं बृहद्रथंतराभ्यामित्वा प्रतिष्ठां गच्छन्ति सर्वेभ्यो वै कामेभ्यः संधिर्दुहे तद्यजमानाः सर्वान् कामा-नव रुन्धते[3] ॥ (समुद्रं वै, चतुस्त्रिꣳशच्च) ॥ ३ ॥

उपरे पक्षसि विशेषः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

समान्य ऋचो भवन्ति मनुष्यलोको वा ऋचो मनुष्यलोकादेव न यन्त्य[1]—न्यदन्यत् साम भवति देवलोको वै साम देवलोकादेवान्यमन्यं मनुष्यलोकं प्रत्यवरोहन्तो यन्ति[2] जगतीमग्र उप यन्ति जगतीं

वै छन्दाꣳसि प्रत्यवरोहन्त्या—ग्रयणं ग्रहो बृहत् पृष्ठानि त्रयस्त्रिꣳशꣳ स्तोमास्तस्माज्ज्यायाꣳसं कनीयान् प्रत्यवरोहति वैश्वकर्मणो गृह्यते विश्वान्येव तेन कर्माणि यजमाना अव रुन्धत आदित्यो (१) गृह्यत इयं वा अदितिरस्यामेव प्रति तिष्ठन्त्य—न्योऽन्यो गृह्येते मिथुनत्वाय प्रजात्या अवान्तरं वै दशरात्रेण प्रजापतिः प्रजा असृजत यद्दशरात्रो भवति प्रजा एव तद्यजमानाः सृजन्त एताꣳ ह वा उदङ्कः शौल्बायनः सत्रस्यर्द्धिमुवाच यद्दशरात्रो यद्दशरात्रो भवति सत्रस्यर्द्ध्या अथो यदेव पूर्वेष्वहःसु विलोम क्रियते तस्यैवै-(२)-षा शान्तिः ॥ (आदित्य,- स्तस्यैव, द्वे च) ॥ ४ ॥

मात्सर्येण प्रवृत्तयोर्द्वयोर्यजमानयोर्विशेषः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

यदि सोमौ सꣳसुतौ स्यातां महति रात्रियै प्रातरनुवाकमुपाकुर्यात् पूर्वो वाचं पूर्वो देवताः पूर्वश्छन्दाꣳसि वृङ्क्ते वृषण्वतीं प्रतिपदं कुर्यात् प्रातःसवनादेवैषामिन्द्रं वृङ्क्तेऽथो खल्वाहुः सवनमुखे-सवनमुखे कार्येति सवनमुखात्सवनमुखादेवैषामिन्द्रं वृङ्क्ते संवेशायोपवेशाय गायत्रियास्त्रिष्टुभो जगत्या अनुष्टुभः पङ्क्त्या अभिभूत्यै स्वाहा छन्दाꣳसि वै संवेश उपवेशश्छन्दोभिरेवैषां (१) छन्दाꣳसि वृङ्क्ते सजनीयꣳ शस्यं विहव्यꣳ शस्यमगस्त्यस्य कयाशुभीयꣳ शस्यमेतावद्वा अस्ति यावदेतद्यावदेवास्ति तदेषां वृङ्क्ते यदि प्रातःसवने कलशो दीर्येत वैष्णवीषु शिपिविष्टवतीषु स्तुवीरन् यद्वै यज्ञस्यातिरिच्यते विष्णुं तच्छिपिविष्टमभ्यति रिच्यते तद्विष्णुः शिपिविष्टोऽतिरिक्त एवातिरिक्तं दधात्यथो अतिरिक्तेनैवातिरिक्तमाप्त्वाऽव (२) रुन्धते यदि मध्यंदिने दीर्येत वषट्कारनिधनꣳ साम कुर्युर्वषट्कारो वै यज्ञस्य प्रतिष्ठा प्रतिष्ठामेवैनद्गमयन्ति यदि तृतीयसवन एतदेव ॥ (छन्दोभिरेवैषा,- मवैकान्नविꣳशतिश्च) ॥ ५ ॥

गवामयनस्य गुणविकाररूपोऽहरुत्सर्गः । विश्वेदेवा ऋषयः ।

षडहैर्मासान्त्संपाद्याहरुत् सृजन्ति षडहैर्हि मासान्त्संपश्यन्त्य—र्धमासैर्मासान्त्संपाद्याहरुत् सृजन्त्यर्धमासैर्हि मासान्त्संपश्यन्त्य—मावास्यया मासान्त्संपाद्याहरुत् सृजन्त्यमावास्यया हि मासान्त्संपश्यन्ति पौर्णमास्या मासान्त्संपाद्याहरुत् सृजन्ति पौर्णमास्या हि मासान्त्संपश्यन्ति यो वै पूर्ण आसिञ्चति परा स सिञ्चति यः पूर्णादुदचति (१) प्राणमस्मिन्त्स दधाति यत् पौर्णमास्या मासान्त्संपाद्याहरुत् सृजन्ति संवत्सरायैव तत् प्राणं दधति तदनु सत्रिणः प्राणन्ति यदहर्नोत्सृजेयुर्यथा दृतिरुपनद्धो विपतत्येवꣳ संवत्सरो वि पतेदार्तिमार्च्छेयुर्यत् पौर्णमास्या मासान्त्संपाद्याहरुत् सृजन्ति संवत्सरायैव तदुदानं दधति तदनु सत्रिण उ-(२)-दनन्ति नाऽऽर्तिमार्च्छन्ति पूर्णमासे वै देवानाꣳ सुतो यत् पौर्णमास्या मासान्त्संपाद्याहरुत् सृजन्ति देवानामेव तद्यज्ञेन यज्ञं प्रत्यवरोहन्ति वि वा एतद्यज्ञं छिन्दन्ति यत् षडहसंततꣳ संतमथाहरुत् सृजन्ति प्राजापत्यं पशुमा लभन्ते प्रजापतिः सर्वा देवता देवताभिरेव यज्ञꣳ सं तन्वन्ति यन्ति वा एते सवनाद्येऽह-(३)-रुत् सृजन्ति तुरीयं खलु वा एतत् सवनं यत् सान्नाय्यं यत् सान्नाय्यं भवति तेनैव सवनान्न यन्ति समुपहूय भक्षयन्त्येतत् सोमपीथा ह्येतर्हि यथायतनं वा एतेषाꣳ सवनभाजो देवता गच्छन्ति येऽहरुत् सृजन्त्यनुसवनं पुरोडाशान् निर्वपन्ति यथायतनादेव सवनभाजो देवता अव रुन्धतेऽष्टाकपालान् प्रातःसवन एकादशकपालान्

माध्यंदिने सवने द्वादशकपालꣳस्तृतीयसवने छन्दाꣳस्येवाऽऽप्त्वा (४) ऽव रुन्धते[12] वैश्वदेवं चरुं तृतीयसवने निर्वपन्ति वैश्वदेवं वै तृतीयसवनं तेनैव तृतीयसवनान्न यन्ति[13] ॥ (उद्यच्,- स्यु,- येऽहं,- राप्त्वा, पञ्चदश च) ॥ ६ ॥

उत्सर्गिणामयनमीमांसा ॥ १४ बृहती । विश्वेदेवा ऋषयः ।

उत्सृज्यां३ नोत्सृज्या३मिति मीमाꣳसन्ते ब्रह्मवादिनस्तद्वाहुरुत्सृज्यमेवेत्य[1]—मावास्यायां च पौर्णमास्यां चोत्सृज्यमित्याहुरेते हि यज्ञं वहत इति[2] ते त्वाव नोत्सृज्ये इत्याहुर्ये अवान्तरं यज्ञं भेजाते इति[3] या प्रथमा व्यष्टका तस्यामुत्सृज्यमित्याहुरेष मासो विशर इति[4] नाऽऽदिष्ट-(१)-मुत्सृजेयु[5]—र्यदादिष्टमुत्सृजेयुर्यादृशे पुनः पर्याप्लावे मध्ये षडहस्य संपद्येत षडहैर्मासान्त्संपाद्य यत् सप्तममहस्तस्मिन्नुत्सृजेयु[6]—स्तदग्नये वसुमते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेयुरैन्द्रं दधीन्द्राय मरुत्वते पुरोडाशमेकादशकपालं वैश्वदेवं द्वादशकपालं[7]—मग्नेर्वै वसुमतः प्रातःसवनं यदग्नये वसुमते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपन्ति देवतामेव तद्भागिनीं कुर्वन्ति (२) सवनमष्टाभिरुप यन्ति[8] यदैन्द्रं दधि भवतीन्द्रमेव तद्भागधेयान्न च्यावयन्ती[9]—न्द्रस्य वै मरुत्वतो माध्यंदिनꣳ सवनं यदिन्द्राय मरुत्वते पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपन्ति देवतामेव तद्भागिनीं कुर्वन्ति सवनमेकादशभिरुप यन्ति[10] विश्वेषां वै देवानामृभुमतां तृतीयसवनं यद्वैश्वदेवं द्वादशकपालं निर्वपन्ति देवता एव तद्भागिनीः कुर्वन्ति सवनं द्वादशभि-(३)-रुप यन्ति[11] प्राजापत्यं पशुमा लभन्ते यज्ञो वै प्रजापतिर्यज्ञस्यानसुसर्गाया[12]—भिवर्त इतः षण्मासो ब्रह्मसामं भवति ब्रह्म वा अभिवर्तो ब्रह्मणैव तत् सुवर्गं लोकमभिवर्तयन्तो यन्ति प्रतिकूलमिव ह्यीतः सुवर्गो लोक[13]—

इन्द्र क्रतुं न आ भर पिता पुत्रेभ्यो यथा ।
शिक्षा नो अस्मिन् पुरुहूत यामनि जीवा ज्योतिरशीमही[14]—

—त्य-(४)-मुत आयताꣳ षण्मासो ब्रह्मसामं भवत्ययं वै लोको ज्योतिः प्रजा ज्योतिरिममेव तल्लोकं पश्यन्तोऽभिवदन्त आ यन्ति[15] ॥ (नाऽऽदिष्टं,- कुर्वन्ति, द्वादशभि,- रिति, त्रिꣳशच्च) ॥ ७ ॥

गवामयनसम्बन्धिमहाव्रते सामविशेषाः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

देवानां वा अन्तं जग्मुषामिन्द्रियं वीर्यमपाक्रामत् तत् क्रोशेनावारुन्धत तत् क्रोशस्य क्रोशत्वं यत् क्रोशेन चात्वालस्यान्ते स्तुवन्ति यज्ञस्यैवान्तं गत्वेन्द्रियं वीर्यमव रुन्धते[1] सत्रस्यर्द्ध्याऽऽहवनीयस्यान्ते स्तुवन्त्यग्निमेवोपद्रष्टारं कृत्वर्द्धिमुप यन्ति[2] प्रजापतेर्हृदयेन हविर्धानेऽन्तः स्तुवन्ति प्रेमाणमेवास्य गच्छन्ति[3] श्लोकेन पुरस्तात् सदसः (१) स्तुवन्त्यनुश्लोकेन पश्चाद्यज्ञस्यैवान्तं गत्वा श्लोकभाजो भवन्ति[4] नवभिरध्वर्युरुद्गायति नव वै पुरुषे प्राणाः प्राणानेव यजमानेषु दधाति[5] सर्वा ऐन्द्रियो भवन्ति प्राणेष्वेवेन्द्रियं दधत्य[6]—प्रतिहृताभिरुद्गायति तस्मात् पुरुषः सर्वाण्यन्यानि शीर्ष्णोऽङ्गानि प्रत्यञ्चति शिर एव न[7] पञ्चदशꣳ रथंतरं भवतीन्द्रियमेवाव रुन्धते सप्तदशं (२) बृहदन्नाद्यस्यावरुद्ध्या अथो प्रैव तेन जायन्ते[8] एकविꣳशं भद्रं द्विपदासु प्रतिष्ठित्यै[9] पत्नय उप गायन्ति मिथुनत्वाय प्रजात्यै[10] प्रजापतिः प्रजा

*

असृजत सोऽकामयताऽऽसामहꣳ राज्यं परीयामिति तासाꣳ राजनेनैव राज्यं पर्यैत् तद्राजनस्य राजनत्वं यद्राजनं भवति प्रजानामेव तद्यजमाना राज्यं परि यन्ति[11] पञ्चविꣳशं भवति प्रजापते-(३)-राप्त्यै[12] पञ्चभिस्तिष्ठन्तः स्तुवन्ति देवलोकमेवाभि जयन्ति पञ्चभिरासीना मनुष्यलोकमेवाभि जयन्ति दश सं पद्यन्ते दशाक्षरा विराडन्नं विराड् विराजैवान्नाद्यमव रुन्धते[13] पञ्चधा विनिषद्य स्तुवन्ति पञ्च दिशो दिक्ष्वेव प्रति तिष्ठन्त्ये[14]—कैकयाऽस्तुतया समायन्ति दिग्भ्य एवान्नाद्यꣳ सं भरन्ति[15] ताभिरुद्गातोद्गायति दिग्भ्य एवान्नाद्यं (४) संभृत्य तेज आत्मन् दधते तस्मादेकः प्राणः सर्वाण्यङ्गान्यवत्यथो यथा सुपर्ण उत्पतिष्यञ्छिर उत्तमं कुरुत एवमेव तद्यजमानाः प्रजानामुत्तमा भवन्त्यं[16]—सन्दीमुद्गाताऽऽरोहति साम्राज्यमेव गच्छन्ति प्लेङ्खꣳ होता नाकस्यैव पृष्ठꣳ रोहन्ति कूर्चावध्वर्युर्ब्रध्नस्यैव विष्टपं गच्छन्त्येतावन्तो वै देवलोकास्तेष्वेव यथापूर्वं प्रति (५) तिष्ठन्त्यथो आक्रमणमेव तत् सेतुं यजमानाः कुर्वते सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै[17] ॥ (सदसः, सप्तदशं, प्रजापते,- गायति दिग्भ्य एवान्नाद्यं, प्रत्ये,- कादश च) ॥ ८ ॥

शततन्तुवीणादिविधिः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

अर्क्येण वै सहस्रशः प्रजापतिः प्रजा असृजत ताभ्य इलान्देनेरां लूतामवारुन्ध यदर्क्यं भवति प्रजा एव तद्यजमानाः सृजन्त इलान्दं भवति प्रजाभ्य एव सृष्टाभ्य इरां लूतामव रुन्धते तस्माद्याꣳ समाꣳ सत्रꣳ समृद्धं क्षोधुकास्ताꣳ समां प्रजा इषꣳ ह्यासामूर्जमाददते याꣳ समां व्यृद्धमक्षोधुकास्ताꣳ समां प्रजा (१) न ह्यासामिषमूर्जमाददते उत्क्रोदं कुर्वते यथा बन्धान्मुमुचाना उत्क्रोदं कुर्वत एवमेव तद्यजमाना देवबन्धान्मुमुचाना उत्क्रोदं कुर्वत इषमूर्जमात्मन् दधाना वाणः शततन्तुर्भवति शतायुः पुरुषः शतेन्द्रिय आयुष्येवेन्द्रिये प्रति तिष्ठन्त्या[3]—जिं धावन्त्यनभिजितस्याभिजित्यै[4] दुन्दुभीन्त्समाघ्नन्ति परमा वा एषा वाग्या दुन्दुभौ परमामेव (२) वाचमव रुन्धते[5] भूमिदुन्दुभिमा घ्नन्ति यैवेमां वाक् प्रविष्टा तामेवाव रुन्धते ऽथो इमामेव जयन्ति सर्वा वाचो वदन्ति सर्वासां वाचामवरुद्ध्यै आर्द्रे चर्मन् व्यायच्छेते इन्द्रियस्यावरुद्ध्यै आऽन्यः क्रोशति प्रान्यः शꣳसति य आक्रोशति पुनात्येवैनान्त्स यः प्रशꣳसति पूतेष्वेवान्नाद्यं दधात्यृ—षिकृतं च (३) वा एते देवकृतं च पूर्वैर्मासैरव रुन्धते यद्भूतेच्छदाꣳ सामानि भवन्त्युभयस्यावरुद्ध्यै[10] यन्ति वा एते मिथुनाद्ये संवत्सरमुपयन्त्यन्तर्वेदि मिथुनौ सं भवतस्तेनैव मिथुनान्न यन्ति[11] ॥ (व्यृद्धमक्षोधुकास्ताꣳ समां प्रजाः, परमामेव, च, त्रिꣳशच्च ॥ ९ ॥

दासीनृत्यम् ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

चर्मावं भिन्दन्ति पाप्मानमेवैषामव भिन्दन्ति माऽप राद्धीर्माऽति व्याद्धीरित्याह संप्रत्येवैषां पाप्मानमव भिन्दन्त्यु[2]—दकुम्भानधिनिधाय दास्यो मार्जालीयं परि नृत्यन्ति पदो निघ्नतीरिदंमधुं गायन्त्यो मधु वै देवानां परममन्नाद्यं परममेवान्नाद्यमव रुन्धते पदो नि घ्नन्ति महीयामेवैषु दधति[3] ॥ (चर्मैकान्नपञ्चाशत) ॥ १० ॥

अश्वमेधाङ्गा अन्नहोममन्त्राः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

पृथिव्यै स्वाहा ऽन्तरिक्षाय स्वाहा[2] दिवे स्वाहा[3] संप्लोष्यते स्वाहा[4] संप्लवमानाय

स्वाहा[५] संप्लुताय स्वाहा[६] मेघायिष्यते स्वाहा[७] मेघायते स्वाहा[८] मेघिताय स्वाहा[९] मेघाय स्वाहा[१०] नीहाराय स्वाहा[११] निहाकायै स्वाहा[१२] प्रासचाय स्वाहा[१३] प्रचलाकायै स्वाहा[१४] विद्योतिष्यते स्वाहा[१५] विद्योतमानाय स्वाहा[१६] संविद्योतमानाय स्वाहा[१७] स्तनयिष्यते स्वाहा[१८] स्तनयते स्वाहा[१९]—उग्रꣳ स्तनयते स्वाहा[२०] वर्षिष्यते स्वाहा[२१] वर्षते स्वाहा[२२] ऽभिवर्षते स्वाहा[२३] परिवर्षते स्वाहा[२४] संवर्षते (१) स्वाहा[२५] ऽनुवर्षते स्वाहा[२६] शीकायिष्यते स्वाहा[२७] शीकायते स्वाहा[२८] शीकिताय स्वाहा[२९] प्रोषिष्यते स्वाहा[३०] प्रुष्णते स्वाहा[३१] परिप्रुष्णते स्वाहा[३२]—उद्ग्रहीष्यते स्वाहा[३३]—उद्गृह्णते स्वाहा[३४]—उद्गृहीताय स्वाहा[३५] विप्लोष्यते स्वाहा[३६] विप्लवमानाय स्वाहा[३७] विप्लुताय स्वाहा[३८] ऽऽतप्स्यते स्वाहा[३९] ऽऽतपते स्वाहा[४०]—उग्रमातपते स्वाहा[४१]—ऋग्भ्यः स्वाहा[४२] यजुर्भ्यः स्वाहा[४३] सामभ्यः स्वाहा[४४] ऽङ्गिरोभ्यः स्वाहा[४५] वेदेभ्यः स्वाहा[४६] गाथाभ्यः स्वाहा[४७] नाराशꣳसीभ्यः स्वाहा[४८] रैभीभ्यः स्वाहा[४९] (२) सर्वस्मै स्वाहा[५०] ॥ (संवर्षते, रैभीभ्यः स्वाहा, द्वे च) ॥११॥

शरीरहोममन्त्राः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

दत्वते स्वाहा[१] ऽदन्तकाय स्वाहा[२] प्राणिने स्वाहा[३] ऽप्राणाय स्वाहा[४] मुखवते स्वाहा[५] ऽमुखाय स्वाहा[६] नासिकवते स्वाहा[७] ऽनासिकाय स्वाहा[८] ऽक्षण्वते स्वाहा[९] ऽनक्षिकाय स्वाहा[१०] कर्णिने स्वाहा[११] ऽकर्णकाय स्वाहा[१२] शीर्षण्वते स्वाहा[१३] ऽशीर्षकाय स्वाहा[१४] पद्वते स्वाहा[१५] ऽपादकाय स्वाहा[१६] प्राणते स्वाहा[१७]—ऽप्राणते स्वाहा[१८] वदते स्वाहा[१९] ऽवदते स्वाहा[२०] पश्यते स्वाहा[२१] ऽपश्यते स्वाहा[२२] शृण्वते स्वाहा[२३] ऽशृण्वते स्वाहा[२४] मनस्विने स्वाहा[२५] (१) ऽमनसे स्वाहा[२६] रेतस्विने स्वाहा[२७] ऽरेतस्काय स्वाहा[२८] प्रजाभ्यः स्वाहा[२९] प्रजननाय स्वाहा[३०] लोमवते स्वाहा[३१] ऽलोमकाय स्वाहा[३२] त्वचे स्वाहा[३३] ऽत्वक्काय स्वाहा[३४] चर्मण्वते स्वाहा[३५] ऽचर्मकाय स्वाहा[३६] लोहितवते स्वाहा[३७] ऽलोहिताय स्वाहा[३८] मांसन्वते स्वाहा[३९] ऽमांसकाय स्वाहा[४०] स्नावभ्यः स्वाहा[४१] ऽस्नावकाय स्वाहा[४२] ऽस्थन्वते स्वाहा[४३] ऽनस्थिकाय स्वाहा[४४] मज्जन्वते स्वाहा[४५] ऽमज्जकाय स्वाहा[४६] ऽङ्गिने स्वाहा[४७] ऽनङ्गाय स्वाहा[४८] ऽऽत्मने स्वाहा[४९] ऽनात्मने स्वाहा[५०] (२) सर्वस्मै स्वाहा[५१] ॥ (मनस्विने स्वाहा, ऽनात्मने स्वाहा, द्वे च) ॥ १२ ॥

परिधिमन्त्राः । विश्वेदेवा ऋषयः ।

कस्त्वा युनक्ति स त्वा युनक्तु विष्णुस्त्वा युनक्त्वस्य यज्ञस्यर्द्ध्यै मह्यꣳ संनत्या अमुष्मै कामायाऽऽयुषे त्वा प्राणाय त्वा ऽपानाय त्वा व्यानाय त्वा व्युष्ट्यै त्वा रय्यै त्वा राधसे त्वा घोषाय त्वा पोषाय त्वा ऽऽराद्घोषाय त्वा प्रच्युत्यै त्वा ॥ (कोऽष्टात्रिꣳशत्) ॥१३॥

सर्वपृष्ठेष्टिः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

अग्नये गायत्राय त्रिवृते राथंतराय वासन्तायाष्टाकपाल इन्द्राय त्रैष्टुभाय पञ्चदशाय बार्हताय ग्रैष्माये-

कादशकपालो[2] विश्वेभ्यो देवेभ्यो जागतेभ्यः सप्तदशेभ्यो वैरूपेभ्यो वार्षिकेभ्यो द्वादशकपालो[3] मित्रावरुणाभ्यामानुष्टुभाभ्यामेकविꣳशाभ्यां वैराजाभ्याꣳ शारदाभ्यां पयस्या[4] बृहस्पतये पाङ्क्ताय त्रिणवाय शाक्वराय हैमन्तिकाय चरुः[5] सवित्र आतिच्छन्दसाय त्रयस्त्रिꣳशाय रैवताय शैशिराय द्वादशकपालो[6]ऽदित्यै विष्णुपत्न्यै चरुरग्नये वैश्वानराय द्वादशकपालो[8]ऽनुमत्यै चरुः काय एककपालः[10] ॥

(अग्नये गायत्रायादित्या अनुमत्यै चरुः सप्तचत्वारिꣳशत्) ॥ १४ ॥

सर्वपृष्ठेष्टिप्रयोगः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

यो वा अग्नावग्निः प्रह्रियते यश्च सोमो राजा तयोरेष आतिथ्यं यदग्नीषोमीयोऽथैष रुद्रो यश्चीयते यत् संचितेऽग्नावेतानि हवीꣳषि न निर्वपेदेष एव रुद्रोऽशान्त उपोत्थाय प्रजां पशून् यजमानस्याभि मन्येत यत् संचितेऽग्नावेतानि हवीꣳषि निर्वपति भागधेयेनैवैनꣳ शमयति नास्य रुद्रोऽशान्त (१) उपोत्थाय प्रजां पशूनभि मन्यते[1] दश हवीꣳषि भवन्ति नव वै पुरुषे प्राणा नाभिर्दशमी प्राणानेव यजमाने दधात्यथो दशाक्षरा विराडन्नं विराड् विराज्येवान्नाद्ये प्रति तिष्ठत्यृतुभिर्वा एष छन्दोभिः स्तोमैः पृष्ठैश्चेतव्य इत्याहुर्यदेतानि हवीꣳषि निर्वपत्यृतुभिरेवैनं छन्दोभिः स्तोमैः पृष्ठैश्चिनुते[3] दिशः सुषुवाणेना- (२) भिजित्या इत्याहुर्यदेतानि हवीꣳषि निर्वपति दिशामभिजित्यै[4] एतया वा इन्द्रं देवा अयाजयन् तस्मादिन्द्रसव एतया मनुं मनुष्यास्तस्मान्मनुसवो यथेन्द्रो देवानां यथा मनुर्मनुष्याणामेवं भवति य एवं विद्वानेतयेष्ट्या यजते[5] दिग्वतीः पुरोऽनुवाक्या भवन्ति सर्वासां दिशामभिजित्यै[6] ॥ (अस्य रुद्रोऽशान्तः, सुषुवाणेनै,- कचत्वारिꣳशच्च) ॥ १५ ॥

[१६-१७] महिमग्रहः ॥ त्रिष्टुप् । विश्वेदेवा ऋषयः ।

यः प्राणतो निमिषतो महित्वैक इद्राजा जगतो बभूव ।
य ईशे अस्य द्विपदश्चतुष्पदः कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥

उपयामगृहीतोऽसि प्रजापतये त्वा जुष्टं गृह्णामि तस्य ते द्यौर्महिमा नक्षत्राणि रूपमादित्यस्ते तेजस्तस्मै त्वा महिम्ने प्रजापतये स्वाहा[1] ॥ (यः प्राणतो द्यौरादित्योऽष्टात्रिꣳशत्) ॥ १६ ॥

य आत्मदा बलदा यस्य विश्व उपासते प्रशिषं यस्य देवाः ।
यस्य छायाऽमृतं यस्य मृत्युः कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥

उपयामगृहीतोऽसि प्रजापतये त्वा जुष्टं गृह्णामि तस्य ते पृथिवी महिमौषधयो वनस्पतयो रूपमग्निस्ते तेजस्तस्मै त्वा महिम्ने प्रजापतये स्वाहा[1] ॥ (य आत्मदा पृथिव्यग्नि,- रेकान्नचत्वारिꣳशत्) ॥ १७ ॥

ब्रह्मवर्चसहोमः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

आ ब्रह्मन् ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चसी जायतामास्मिन् राष्ट्रे राजन्य इषव्यः शूरो महारथो जायतां[1] दोग्ध्री धेनुर्वोढाऽनड्वानाशुः सप्तिः[5] पुरन्धिर्योषा[6] जिष्णू रथेष्ठाः सभेयो युवाऽस्य यजमानस्य वीरो जायतां[7] निकामेनिकामे नः पर्जन्यो वर्षतु फलिन्यो न ओषधयः पच्यन्तां[8]

योगक्षेमो नः कल्पताम् ॥ (आ ब्रह्मन्नेकचत्वारिꣳशत्) ॥ १८ ॥

अश्वानुमन्त्रणम् ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

आऽक्रान् वाजी पृथिवीमग्निं युजमकृत वाज्यर्वा ऽऽक्रान् वाज्यन्तरिक्षं वायुं युजमकृत वाज्यर्वा द्यां वाज्याऽक्रꣳस्त सूर्यं युजमकृत वाज्यर्वा ऽग्निस्ते वाजिन् युङ्क्तु त्वा ऽऽ रभे स्वस्ति मा सं पारय वायुस्ते वाजिन् युङ्क्तु त्वा ऽऽरभे स्वस्ति मा सं (१) पारय ऽऽदित्यस्ते वाजिन् युङ्क्तु त्वा ऽऽ रभे स्वस्ति मा सं पारय प्राणधृगसि प्राणं मे दृꣳह व्यानधृगसि व्यानं मे दृꣳहा—पानधृगस्यपानं मे दृꣳह चक्षुरसि चक्षुर्मयि धेहि श्रोत्रमसि श्रोत्रं मयि धेह्या—युरस्यायुर्मयि धेहि ॥ (वायुस्ते वाजिन् न्युङ्क्तु त्वा ऽऽ रभे स्वस्ति मा सं, त्रिचत्वारिꣳशच्च) ॥ १९ ॥

अश्वहोममन्त्राः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

जज्ञि बीजं वर्ष्टा पर्जन्यः पक्ता सस्यꣳ सुपिप्पला ओषधयः स्वधिचरणेयꣳ सूपसदनोऽग्निः स्वध्यक्षमन्तरिक्षꣳ सुपावः पवमानः सूपस्थाना द्यौः शिवमसौ तपन् यथापूर्वमहोरात्रे पञ्चदशिनोऽर्धमासा—स्त्रिꣳशिनो मासाः क्लृप्ता ऋतवः शान्तः संवत्सरः ॥ (जज्ञ्येकत्रिꣳशत्) ॥ २० ॥

अश्वस्य रोगादिनिमित्ते प्रायश्चित्तिः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

आग्नेयोऽष्टाकपालः सौम्यश्चरुः सावित्रोऽष्टाकपालः पौष्णश्चरू रौद्रश्चरुरग्नये वैश्वानराय द्वादशकपालो मृगाखरे यदि नाऽऽगच्छेदग्नयेऽꣳहोमुचेऽष्टाकपालः सौर्यं पयो वायव्य आज्यभागः ॥
(आग्नेयश्चतुर्विꣳशतिः) ॥ २१ ॥

मृगारेष्टिः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

अग्नयेऽꣳहोमुचेऽष्टाकपाल इन्द्रायाꣳहोमुच एकादशकपालो मित्रावरुणाभ्यामागोमुग्भ्यां पयस्या वायोसावित्र आगोमुग्भ्यां चरु—रश्विभ्यामागोमुग्भ्यां धाना मरुद्भ्य एनोमुग्भ्यः सप्तकपालो विश्वेभ्यो देवेभ्य एनोमुग्भ्यो द्वादशकपालो ऽनुमत्यै चरु—रग्नये वैश्वानराय द्वादशकपालो द्यावापृथिवीभ्यामꣳहोमुग्भ्यां द्विकपालः ॥ (अग्नयेऽꣳहोमुचे त्रिꣳशत्) ॥ २२ ॥

सत्रातिहोमाः ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

अग्नये समनमत् पृथिव्यै समनमद्यथाऽग्निः पृथिव्या समनमदेवं मह्यं भद्राः संनतयः सं नमन्तु वायवे समनमदन्तरिक्षाय समनमद्यथा वायुरन्तरिक्षेण सूर्याय समनम—द्दिवे समनमद्यथा सूर्यो दिवा चन्द्रमसे समनम—न्नक्षत्रेभ्यः समनमद्यथा चन्द्रमा नक्षत्रैर्वरुणाय समनम—दद्भ्यः समनमद्यथा (१) वरुणोऽद्भिः साम्ने समनम—दृचे समनमद्यथा साम्नर्चा ब्रह्मणे समनमत् क्षत्राय समनमद्यथा ब्रह्म क्षत्रेण राज्ञे समनम—द्विशे समनमद्यथा राजा विशा रथाय समनम—दश्वेभ्यः समनमद्यथा रथोऽश्वैः प्रजापतये समनम—द्भूतेभ्यः समनमद्यथा प्रजापतिर्भूतैः समनमदेवं मह्यं

(२) भद्राः संनतयः सं नमन्तु ॥ (अन्नयः समनमन्नथा, महीं, चत्वारि च) ॥ २३ ॥

यजमानेन वाचनीयः ॥ १ त्रिष्टुप् । विश्वेदेवा ऋषयः ।

ये ते पन्थानः सवितः पूर्व्यासोऽरेणवो वितता अन्तरिक्षे ।

तेभिर्नो अद्य पथिभिः सुगेभी रक्षा च नो अधि च देव ब्रूहि ॥

नमोऽग्नये पृथिविक्षिते लोकस्पृते लोकमस्मै यजमानाय देहि नमो वायवेऽन्तरिक्षक्षिते लोकस्पृते लोकमस्मै यजमानाय देहि नमः सूर्याय दिविक्षिते लोकस्पृते लोकमस्मै यजमानाय देहि ॥ (ये ते चतुश्चत्वारिंशत्) ॥ २४ ॥

विराड्रूपेणाश्वोपासनप्रतिपादनम् ॥ विश्वेदेवा ऋषयः ।

यो वा अश्वस्य मेध्यस्य शिरो वेद शीर्षण्वान् मेध्यो भवत्युषा वा अश्वस्य मेध्यस्य शिरः सूर्यश्चक्षुर्वातः प्राणश्चन्द्रमाः श्रोत्रं दिशः पादा अवान्तरदिशाः पर्शवोऽहोरात्रे निमेषोऽर्धमासाः पर्वाणि मासाः संधानान्यृतवोऽङ्गानि संवत्सर आत्मा रश्मयः केशा नक्षत्राणि रूपं तारका अस्थानि नभो मांसान्योषधयो लोमानि वनस्पतयो वाला अग्निर्मुखं वैश्वानरो व्यात्तं (१) समुद्र उदरमन्तरिक्षं पायुर्द्यावापृथिवी आण्डौ ग्रावा शेपः सोमो रेतो यज्जञ्जभ्यते तद्वि द्योतते यद्विधूनुते तत् स्तनयति यन्मेहति तद्वर्षति वागेवास्य वागहर्वा अश्वस्य जायमानस्य महिमा पुरस्ताज्जायते रात्रिरेनं महिमा पश्चादनु जायत एतौ वै महिमानावश्वमभितः सं बभूवतुर्हयो देवानवह-(२)-दर्वाऽसुरान् वाजी गन्धर्वानश्वो मनुष्यान्त्समुद्रो वा अश्वस्य योनिः समुद्रो [बन्धुः]* ॥ (व्यात्तं,- मवहद्, द्वादश च) ॥ २५ ॥

[गावो ३१३। गावः १०२। प्रथमे ८४। संमान्यो १०२। यदि ११९। षडहे- २१५। -हस्सृज्यां३ २२० देवानां- २६१। -मर्केण १८०। चर्म ४९। पृथिव्यै १०२। दुत्वते १०२। को ३८। ऽग्नये ४७। यो १४१। यो ३८। य ३९। आ ४१ आ ९३। जय्या- ३१। -ग्नयो २४। ऽग्नये ३०। ऽग्नये १०४। ये ४४। यः ११२। पञ्चविंशतिः ॥ २६३१]

[॥ इति सप्तमकाण्डे पञ्चमः प्रपाठकः ॥५॥]

[प्रजननं २६२५। साध्याः २३३०। प्रजवं २१२३। बृहस्पति- २६२१। -र्गावः २६३१। पञ्च ॥ १२३३०]

॥ इति सप्तमं काण्डं सम्पूर्णम् ॥ ७ ॥

[इषे १९५८२। वायव्यं १९२७३। प्रजापति- १०६२२। -र्युञ्जानः १४१०५। सावित्राणि १९४०४। प्राचीनवंशं १६९९२। प्रजननं९ १२३३०। सप्त ॥ १०९३०८]

॥ इति तैत्तिरीयसंहिता समाप्ता ॥

---

* ' समुद्रो बन्धुः ' यद्यप्यत्र संहितायां पदपाठे च ' बन्धु ' रिति पदं वैदिका न पठन्ति, तथाऽपि भाष्यकारसंमतत्वात् ' व्यात्तमवहद् द्वादश च ' इति वैदिकसंप्रदायानुरोधिप्रतीकवाक्योक्तद्वादशसंख्यापूरणार्थमावश्यकत्वाच्चात्र स्थापितम् ।